

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra hudební výchovy

**Rozezpívání dětí na I. stupni ZŠ
se zaměřením na 1. ročník**

Vedoucí diplomové práce: PaedDr. Alena Tichá, Ph.D.

Vypracovala: Radka Soukupová

Studijní obor: Učitelství pro I. st. ZŠ - specializace hudební výchova

Typ studia: prezenční

Akademický rok: 2005/2006

Poděkování

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným vedením PaedDr. Aleny Tiché, Ph.D. V práci jsem použila zdroje uvedené v seznamu literatury.

Litomyšl, 1. března 2006

Poděkování

Je mojí milou povinností poděkovat vedoucí diplomové práce PaedDr. Aleně Tiché, Ph.D., za odborné vedení práce a cenné připomínky.

Dále děkuji doc. PaedDr. Haně Váňové, CSc., za její hodnotné příspěvky či jiné poznatky, které přispěly k obsahu a formální úpravě tohoto diplomového projektu.

Závěrem bych ráda poděkovala i všem učitelům základních škol, kteří se zúčastnili mého výzkumu a tím přispěli ke vzniku této práce.

Obsah

Úvod	6
1. Vymezení základních pojmů	7
2. Charakteristika dětského hlasu	10
2. 1 Zvláštnosti dětského hlasu	10
2. 2 Rozsah dětského hlasu	11
3. Charakteristika dítěte	13
3. 1 Tělesný a psychický vývoj	14
3. 2 Hudební vývoj dítěte	17
3. 2.1 Hlasové předpoklady	18
3. 2. 2 Hudební zralost dítěte při vstupu do 1. ročníku	22
3. 3 Příčiny nezpěvnosti	24
3. 3. 1 Typy nezpěváků	26
4. Různé přístupy k řešení problematiky nezpěváků	32
5. Jak učitelé řeší rozezpívání nezpěváků	37
6. Analýza didaktických materiálů	46
6. 1 Obsah základního vzdělávání	46
6. 2 Analýza učebnic a metodických příruček pro 1. ročník	48
6. 3 Doprovodné publikace k hudební výchově	54
7. Výzkumná sonda	56
7. 1 Předmět a cíle výzkumné sondy, pracovní hypotézy	56
7. 2 Organizace výzkumné sondy	56
7. 3 Metody výzkumné sondy	57
7. 4 Průběh výzkumu	57
7. 5 Interpretace výsledků	58
7. 5. 1 Vzorový elektronický dotazník	59
7. 5. 2 Analýza informací ze získaných dotazníků	64
7. 6 Verifikace hypotéz	72

8. Závěr.....	73
9. Resumé.....	74
10. Summary.....	74
11. Literatura.....	75
12. Přílohy.....	77

Hudba je plná emocí, esteticky na nás působí, kultivuje nás a pomáhá nám, lidem, pocítit lidskost. Proto je tak důležité umožnit dětem kontakt s hudbou co nejdříve. Některé děti přicházejí do školy s již utvořeným vztahem k hudbě. Ostatním, kteří neměli to štěstí a v rodinném prostředí se s hudbou nesetkali, je povinností učitele, aby jim hudbu přiblížil. Vždyť pro nejmenší děti je hudba a činnosti s ní spojené zdrojem bohatých zážitků. Dítě se učí porozumět hudební řeči prostřednictvím experimentů s hudebními prostředky, v pokusech odlišit barvy tónů na hudebních nástrojích a v poslední řadě přechází v prozpěvování vlastních popěvků. Tyto prvotní hudební dovednosti je třeba podporovat a nadále rozvíjet.

Hudební výchova jako předmět v základní školách se v posledních letech dostala do těžké situace. V porovnání s ostatními předměty je hudební výchova řazena mezi vedlejší předměty. Často ji učí neaprobovaní učitelé, kteří nehrají na žádný hudební nástroj a někdy nedokážou ani sami čistě zpívat. Neznají ani metodiku hudební výchovy a tak nejsou schopni splnit základní požadavky osnov. Nezájem učitele o hudební výchovu se tak přenáší i na děti. Dítě se uzavírá hudebnímu světu. Ačkoliv zpěv je pro malé děti přirozený, v těchto podmínkách však není rozvíjen, naopak zájem o zpěv upadá. Důsledkem malých pěveckých zkušeností si dítě vytváří postupně psychický blok, který může přetrvávat celý život. Rodina a škola hrají v rozvoji hudebnosti dítěte zásadní roli. Protože se v rodinách nezpívá, leží zodpovědnost za hudební rozvoj dítěte na učiteli, zejména v 1. ročníku základní školy.

Současný učitel musí počítat s tím, že v 1. třídě bude většina dětí, která nebude umět zpívat, protože se s aktivním zpěvem v rodině nesetkala. Z tohoto důvodu jsem si vybrala specifickou práci s nezpěváky jako téma své diplomové práce.

Nezpěvnost, její příčiny a projevy se staly jednou ze součástí a zároveň teoretickým východiskem mé práce. Mým cílem je především přispět k teoretickému vymezení pojmu nezpěvnost a zorientování se v problematice s nezpěváky (Žáci, kteří nejsou schopni se zapojit do společného zpěvu dětí ve třídě.) spojenou.

Blíže se chci v rámci diplomové práce zaměřit na období mladšího školního věku, zejména na 1. ročník, kde je náprava nezpěvnosti nejučinnější.

Chtěla bych přiblížit nezpěvnost z pohledu odborné literatury, informovat o různých přístupech k řešení problematiky nezpěváků, dále pak nastínit, na jaké úrovni se hudební výchova v základních školách nachází a jakým způsobem učitelé tuto problematiku řeší.

1. VYMEZENÍ POJMŮ

1.1 Nejčastěji užívané pojmy

Podmínkou pro správný pěvecký projev je tvorba zpěvního hlasu a na určitém stupni rozvinuté hudební schopnosti. Jsem si vědoma nejednotnosti v užívání termínů, proto předkládám některá vysvětlení či objasnění.

„**Hudební sluch** považujeme za schopnost adekvátně vnímat hudbu jako strukturu hudebně tvárných prostředků, nesoucí hudební informaci.“¹

Je základní podmínkou pro všestrannou hudební činnost. Hlavním znakem je rozlišení vlastností tónů tj výška, délka, síla, barva a postihnutí jejich vzájemných vztahů.

V širším slova smyslu zahrnujeme pod pojem hudební sluch další základní schopnosti tj. tonální citění, rytmické citění, hudebně sluchové představy a hudební vnímání, které je nezbytné pro pěvecký projev. Dále je hudební vnímání chápáno F. Sedlákem² jako „citově a motivačně zaměřená aktivita k hudebním podnětům, jako interakce aktivního subjektu s hudebním objektem.“

L. Daniel³ chápe hudební sluch jako obecný pojem, pod který patří hudební schopnost zvaná „mysl pro výšku tónu“. Někteří lidé mají absolutní hudební sluch tzn. paměť pro absolutní výšku tónu. Tato hudební schopnost není vrozená, ale musí se vycvičit. Většina z nás dokáže rozeznat tóny vyšší a tóny nižší, kdy melodie klesá či naopak stoupá, dokážeme si zapamatovat výškové rozdíly dvou tónů. V tomto případě hovoříme o relativním hudebním sluchu, který je dán každému zdravému člověku.

Hudební paměť je základní schopnost pro hudebně reprodukční činnost. Utváří se již v předškolním věku dítěte. Podle M. Kodejšky, H. Váňové se „vlivem psychického zrání i hudebně podnětných cviků hudební paměť kvalitativně přehodnocuje od pouhého smyslového vnímání k racionálním operacím, v nichž se i emocionální prožitek zvyrazňuje vlivem předcházejících hudebních zážitků a zkušeností.“⁴

Hudební představivost je schopnost vytvářet hudební představy a operovat s nimi v hudebních činnostech. Jasnost hudebních představ je určena kvalitou hudebního vnímání. Podle Františka Sedláka je „v mladším školním věku nejúčinnější zdroj hudebních představ zpěv písní, v němž se také hudební představy formují. Zpěv písní a utváření hudebních

představ tvoří jednotu. Čistá pěvecká intonace svědčí o přítomnosti jasných hudebních představ a dokonalé funkci hlasového orgánu.⁵

Rytmické cítění je širší pojem, který zahrnuje smysl pro rytmus (střídání dlouhých a krátkých dob), smysl pro pulsaci (vnímání pravidelných dob v taktu) a smysl pro metrum (cítit přízvučnou dobu v taktu).

L. Daniel podrobněji zkoumal podstatu rytmického cítění a dospěl k tomu, že ho tvoří čtyři jednodušší schopnosti: *smysl pro metrum*, *smysl pro tempo*, *smysl pro hudební formu*, *smysl pro rytmus v užším slova smyslu*.

Podle L. Daniela⁶ pojmy metrum a rytmus bývají zaměňovány. „Rytmus je časové uspořádání hudby na základě dob metra. Pravidelné střídání přízvučných a nepřízvučných dob je metrum.“

Smysl pro metrum je správné odměřování délky dob a respektování pravidelnosti střídání přízvučných a nepřízvučných dob. Jedná se o setrvání v daném taktu.

Smysl pro tempo se projevuje tak, že dítě je schopno zachovat stále stejné tempo.

Smysl pro hudební formu dovoluje dítěti vytvářet vyšší hudební útvary než je takt.

Smysl pro rytmus v užším slova smyslu umožňuje vydělovat (poznávat) různé rytmické hodnoty v taktu.

F. Sedlák chápe rytmické cítění jako: „Schopnost lidského jedince vnímat, emocionálně a esteticky prožívat metrum a rytmické vztahy v časově se odvíjejícím hudebním díle a pohybově na ně reagovat.“⁷

Tonální cítění spočívá v prožívání tóniny, v pocitu napětí při chápání tonálních vztahů. Tóny melodie jsou vnímány ve vztahu k tónice jako k hlavnímu činiteli určité skupiny tónů. Pro Františka Sedláka „Vznik tonálního cítění není možný bez hudebního vnímání, bez zachycování melodického pohybu. Existence tonálního cítění se projevuje nejen ve vnímání a poznávání melodie, ale hlavně při jejím provedení. V elementární hudební výchově je rozvoj tonálního cítění rozhodujícím činitelem, váže se k němu i rozvoj hudebního sluchu, vnímání, provedení melodie, která je organizovaná vždy v určitém tonálním komplexu.“⁸

Pojem tonální cítění chápe Alena Tichá jako „schopnost cítit vztah jednotlivých tónů k tónickému kvintakordu, tj. k prvnímu, třetímu a pátému tónu ve stupnici.“⁹ Tento vztah je podmínkou pro čistý zpěv.

Tonální citění se u hudebně aktivních dětí vytváří již v předškolním věku. F. Sedlák je přesvědčen, že tonální citění se rozvíjí ve všech hudebních činnostech, nejvíce při vokální intonaci, kdy žák rozeznává základy tonálních vztahů.

Dětský hlas má z fyziologických a funkčních zvláštností se dětský pěvecký hlas výrazně liší od dospělého hlasu. Dětský hlas se vytváří současně s celkovým tělesným a duševním vývojem. Výhodou je poddajnost hlasového ústrojí a velká pružnost dětské psychiky. Hlasové síly zveštlují se rozmanitými prostory a kapacita plic. V období politického dojetí se rozvíjí hlasový ústrojí.

František Sedlák¹ zaznamenal v pěveckém vývoji dětí čtyři charakteristická období.

• Období 6 - 10 let

V tomto období dítě je možné provádět soustavnou pěveckou výchovu ve škole. Hlasové ústrojí se pozvolně rozvíjí, hlasivky se při tvorbě hlasu chvějí převážně k vnitřnímu okraji, což způsobuje tzv. vychal (falsetové) znění s typickou jasnou barvou dětského hlasu.²

• Období předpubertální 11 - 13 let

Toto období je charakteristické rychlým růstem hlasového orgánu a vytváří se osobitá barva hlasu. Změňují se objevovat projevy nastupující mutace, při které se narušuje čistota intonace a horní hranice pěveckého rozsahu se snižuje.³

• Období zraje 13 - 14 let

V tomto období dochází ke zraje změně hlasivky a laryngu. Tato fáze probíhá nerovnoměrně zejména u chlapců a způsobuje poruchy v hlasové poloze. Slabší se mutace⁴

¹ Sedlák, F. Hudební vývoj dítěte. Praha: Supraphon, 1974, s.99.

² Sedlák, F. Hudební vývoj dítěte. Praha: Supraphon, 1974, s.100.

³ Daniel, L. Kapitoly z metodiky hudební výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého - Ped. fakulta, 1984, s. 11.

⁴ Kodejška, M., Váňová H. Hudební výchova dětí předškolního věku I. Praha: SPN, 1989, s. 47.

⁵ Sedlák, F. ⁶ Daniel, L. Kapitoly z metodiky hudební výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého - Ped.fakulta, 1984, s.10.

⁶ Didaktika hudební výchovy I. Praha: SPN, 1985, s. 64.

⁷ Sedlák, F. Didaktika hudební výchovy I. Praha: SPN, 1985, s. 67.

⁸ Sedlák, F. Hudební vývoj dítěte. Praha: Supraphon, 1974, s.118.

⁹ Alena Tichá. Učíme děti zpívat. Praha: Portál, 2005, s.22.

2. CHARAKTERISTIKA DĚTSKÉHO HLASU

2.1 Zvláštnosti dětského hlasu

Díky anatomicko - fyziologickým a funkčním zvláštnostem se dětský pěvecký hlas výrazně liší od dospělého hlasu. Dětský hlas se vytváří souběžně s celkovým tělesným a duševním vývojem. Výhodou je poddajnost hlasového ústrojí a velká pružnost dětské psychiky. Hlasivky sílí, zvětšují se rezonanční prostory a kapacita plic. V období pohlavního dospívání nejrychleji roste hlasové ústrojí.

František Sedlák¹ zaznamenal v pěveckém vývoji dětí čtyři charakteristická období.

- **Období 6 - 10 let**

V tomto období dítěte je možné provádět soustavnou pěveckou výchovu ve škole. Hlasové ústrojí se pozvolně rozvíjí. „Hlasivky se při tvorbě hlasu chvějí převážně k vnitřnímu okraji, což způsobuje tzv. vrchní (falsetové) znění s typickou jasnou barvou dětského hlasu.“²

- **Období předmutační 11 - 12 let**

Toto období je charakteristické rychlým růstem hlasového orgánu a vytváří se osobitá barva hlasu. Začínají se objevovat projevy nastupující mutace, při které se narušuje čistota intonace a horní hranice pěveckého rozsahu se snižuje.

- **Období mutační 12 - 14 let**

V mutačním období dochází ke zmohutnění růstu hlasivek a hrtanu. Tato fáze probíhá nerovnoměrně zejména u chlapců a způsobuje poruchy v hlasové poloze. Slaběji se mutace projevuje u dívek, kdy jejich hlas ztrácí lesk a sílu.

- **Období pomutační 14 - 17 let**

V této fázi se hlas ještě dotváří a bývá často unaven.

2. 2 Rozsah dětského hlasu

Pěvecký rozsah dětského hlasu bývá omezen v důsledku nedokončeného vývoje hlasového ústrojí, nevytvořenými pěveckými návyky a malou pěveckou zkušeností. Mezi dětmi se v tomto věku objevují značné rozdíly v jejich rozsahu. Někteří žáci již v 1. ročníku zpívají i v rozsahu oktávy a u jiných se pěvecký rozsah pohybuje v rozpětí tercie.

František Sedlák rozděluje podle pěvecké polohy a rozsahu dětské hlasy na :

- hlubší hlasy nazývá „dětské alty“, rozsah $a - d^2$
- vyšší hlasy nazývá „dětské soprány“, rozsah $d^1 - a^2$

Skupiny hlasů se liší nejen výškou, ale i barvou.

Pěvecký rozsah dětí bývá velmi často omezený a hlasová poloha se v posledních letech posunula k nižším tónům. Nízká hlasová poloha je typická pro dětské alty a pro děti, které málo zpívaly. Hlasy těchto dětí nedokáží zpívat v hlasové poloze dětského kolektivu a podle F. Sedláka doslova „bručí“ ve své nízké poloze. Proto je potřeba, aby učitel provedl analýzu hlasové polohy každého žáka a popřípadě písně transponoval a tím se přizpůsobil průměrné hlasové poloze žáků ve třídě.

Orientační hlasové možnosti dětí v jednotlivých obdobích³

kojenci - děti do 3 let: $g^1 - c^2$

předškolní věk: $f^1 - e^2$

mladší školní věk: $c^1 - f^2$

10 let - puberta: $a - a^2$

Rozsahy dětských hlasů podle J. Vrcholové - Pátové⁴

Hlasové rozsahy, uvedené v tabulce, jsou využívány učiteli v praxi. Tato skutečnost je přijata autory písnicí písně pro děti, které jsou součástí učebnic a zpěvníků pro děti mladšího školního věku. Pokud učitel procvičuje s dětmi pouze tento omezený hlasový rozsah, dopouští se chyby, neboť tímto způsobem omezuje hlasově nadané žáky a naopak nerozvíjí hlasové možnosti u dispozičně méně nadaných žáků.

Děti jsou schopny většího hlasového rozpětí, než jim vnucují písně v učebnicích (rozsah, poloha). Řešením je procvičení hlasu pomocí hlasových cvičení a her, kdy se jejich hlas dostane do širšího tónového rozpětí a transpozice písní do vyšší hlasové polohy.

VĚK	CHLAPCI	DÍVKY
Novorozeně	a ¹	a ¹
1 až 2 roky	f ¹ - a ¹	f ¹ - a ¹
3 až 5 let	e ¹ - a ¹	e ¹ - a ¹
6 let	d ¹ - a ¹	d ¹ - a ¹
7 let	d ¹ - h ¹	d ¹ - c ²
8 let	d ¹ - a ¹	d ¹ - d ²
9 let	d ¹ - d ²	c ¹ - d ²
10 let	c ¹ - d ²	c ¹ - e ²
11 let	h - d ²	c ¹ - f ²
12 až 15 let	h - e ²	h - f ²

Šelák pro rytmos se objeví v první - třetí měsících. Ve dvou letech reaguje na pohyby rukou, nohou. Zpočátku jsou pohyby symetrické, teprve po druhém roce se zpřesňují.

První hlasové orgány se objeví ihned po narození křikem. Hlasová poloha křiku se vyznačuje v rozsahu jednobčkově oktávy, ale každé dítě je individuální. V 5. - 6. týdnu se křik pohybuje zhruba jako tónu c¹. Mezi 6. - 8. měsícem dítě opakuje slabiky a slova, ale významy slov nerozlišuje. Ve 1. letech se značně od sebe odděluje mluva a zpěv. V období třetího roku života se dítě pokouší o imitaci jednoduché písně. Rozsah zpěvného hlasu batolky se pohybuje podobně v rozsahu velké tercie, ale individuálně i ve větším tónovém intervalu. Následná přechod od mluvené řeči do zpěvné tzv. mluvozpěv. Čtyřleté děti mají experimentální se svým hlasem, mají radost a s pokročilými vlastními metodami.

Průběh vývoje

Vývoj dětí v tomto věku není výrazně odlišný od ostatních. Odborná přípravenost učitelů

¹ František Sedlák. Didaktika hudební výchovy I. Praha: SPN, 1985, s. 137.

² Tamtéž. s.137.

³ Alena Tichá. Učíme zpívat děti. Praha: Portál, 2005, s.21 (viz. Mohr, A. Handbuch der Kinderstimmbildung. Maiz.1997).

⁴ J. Vrcholová - Pátová. Hlasová výchova. Praha: SPN, 1968, s. 44.

3. Charakteristika dítěte

Pro úspěšnost hudebně výchovného procesu je důležité nastínit určitou návaznost jednotlivých etap v životě člověka.

Období od narození do ukončení 3.roku

Hudební projevy dítěte tvoří součást obecného psychického vývoje. V tomto období se rozvíjí sluchová citlivost a hlasová funkce, která souvisí s rozvojem řeči. Hudební projevy jdou spolu s motorikou a rytmickými projevy.

Sluchová činnost se vytváří již ve druhém týdnu života. Mezi 3. - 8. týdnem kojeneček reaguje na silnější zvuky, matčin hlas, tikot hodin. Ve 3. - 4. měsíci obrací dítě hlavu k mluvící osobě. V prvním roce života vyvíjí aktivitu při zpěvu.

Smysl pro rytmus se projeví v šesti měsících. Ve dvou letech reaguje na pohyby rukou, nohou. Zpočátku jsou pohyby arytmičné, teprve po druhém roce se zpřesňují.

Funkce hlasového orgánu se objeví ihned po narození křikem. Hlasová poloha křiku se vyznačuje v rozsahu jednočárkované oktávy, ale každé dítě je individuální. V 5. - 6. týdnu se křik pohybuje zhruba okolo tónu c^2 . Mezi 6. - 8. měsícem dítě opakuje slabiky a slova, ale významu slov nerozumí. Ve 2 letech se značně od sebe odděluje mluva a zpěv. V období třetího roku života se dítě pokouší o imitaci jednoduché písně. Rozsah zpěvního hlasu batole se pohybuje přibližně v rozmezí velké tercie, ale individuálně i ve větším tónovém intervalu. Nastává přechod od mluvené řeči do melodie tzv. mluvozpěvu. Čtyřleté děti rády experimentují se svým hlasem, mají radost a uspokojení z vlastních melodií.

Předškolní věk

Většina dětí v tomto věku navštěvuje mateřskou školu. Odborná připravenost učitelek bývá nedostačující zvláště v hudebních činnostech, které mají vliv na rozvoj hudebních schopností a dovedností dítěte. O tomto stavu jsem měla možnost se přesvědčit osobně při sbírání podkladů pro výzkumnou část mé absolventské práce na Vyšší odborné škole pedagogické v Litomyšli.

Velmi intenzivně se rozvíjí sluchový analyzátor a jeho výškově diferenciační schopnost. Do těsného kontaktu se dostává sluch a hlasový aparát. Výsledkem je zlepšující se

vokální reprodukce. Děti dovedou ztvárnit náladu hudby pohybem. Charakteristické pro předškolní věk jsou improvizace pokusy. Děti regulují pohyby paží, rukou, nohou s rytmem. Zpřesňují se tělesné pohyby a dítě získává předpoklady pro hru na základní hudební nástroje, díky nimž se upevňuje tonální citění. V tomto období můžeme začít se zpěvem mollových písní. Na tonální citění později navazuje i vznik harmonického citění.

Dětský hlas v tomto věku nesnáší dynamické zatížení, a proto je nutné vyhnout se velkému tlaku na hlasivky. Jsou-li respektovány zásady hlasové hygieny, je již v šesti letech dětský hlas schopen soustavné hlasové výchovy. V tomto období je vhodné vést hlasovou výchovu i u nerozespívaných dětí.

3.1 Tělesný a psychický vývoj

Dítě mladšího školního věku při vstupu do 1. ročníku

Období mladšího školního věku bývá označováno pojmem prepubescence. První název mladší školní věk představuje věkové zařazení do školského systému, zatímco pojem prepubescence naznačuje více psychologické aspekty. Jedná se o etapu mezi šestým až desátým rokem života dítěte.

Pro vstup do školy se předpokládá jistý stupeň duševní vyspělosti, protože požadavky školy představují pro dítě vyšší fyzickou a psychickou zátěž.

Tělesný vývoj

Dítě intenzivně roste do výšky, ročně asi o šest centimetrů. Kostra, svalstvo a ostatní orgány jsou výkonnější. Přesto je třeba respektovat neupevněné zakřiveniny páteře a dítě nepřetěžovat. (Nesprávné sezení ve škole může vést k deformacím páteře – např. skolióza, kyfóza apod.) Dýchání, činnost krevního oběhu a metabolismus jsou rychlejší než u dospělých, a proto volíme správnou výživu zcela odlišnou od výživy dospělých. Vyvíjí se dentice a trvalé zuby nahrazují mléčný chrup. Děti mladšího školního věku se brzy unaví, a tak pracovní činnosti musí učitel střídát s odpočinkem. Rodiče by měli dítěti zajistit dostatečnou dobu spánku.

Vývoj motoriky

V této životní etapě dítěte se zdokonaluje pohybová činnost jednotlivých částí těla lepší souhrou pohybů. Zvyšuje se celková síla, obratnost a také přesnost provádění pohybů u dítěte.

Rozvoj jemné motoriky si žádá nácvik psaní. Zpočátku dítě musí vynaložit mnoho úsilí a nadbytečných pohybů, ale psaní se později zdokonaluje. (pozn. Kolem dvacátého roku života se psaní stává automatickou činností.)

Vývoj poznávacích procesů

Vstupem do školy se poznávací procesy mění. **Vnímání** se opírá o bohatší zkušenost. Je základem pro školní výuku. Škola dítě učí systematickosti a učí ho uplatňovat analýzu. Dítě stále není schopno rozlišit rozdíly v hmotnosti, délce, rychlosti pohybu apod. Naopak žák přesněji rozeznává prostor a čas. Na **pozornost** dítěte klade škola velké nároky. Žákovi už nestačí používat bezděčnou pozornost, ale musí se úmyslně soustředit. Dítě je zpočátku často ovlivňováno citovými stavy. Podle Trpišovské¹ převládají procesy vzruchu nad procesy útlumu a žák snadno přenáší pozornost od učení na vedlejší předměty. Z hlediska pedagogické práce je třeba střídat činnosti v časových intervalech 5 – 10 minut, které ve vyšších ročnících prodlužujeme. Z důvodu menšího rozsahu pozornosti (nedokáže se soustředit na větší množství prvků) a neschopnosti rozdělovat pozornost (jednotlivé činnosti nejsou zautomatizovány) volíme úměrné požadavky.

Představy jsou živé a konkrétní. Jsou spojeny se zážitky dítěte, a tak je velmi důležité v jak hojně podnětném prostředí dítě žije. Představy bývají ovlivněny i bohatou fantazií dítěte.

Paměť je v tomto věku názorná a konkrétní. Ve škole žák většinou užívá mechanické paměti, než logické. Důvodem bývá i nedostatečně rozvinutá slovní zásoba. Postupem času převažuje logická paměť nad mechanickou.

Myšlení v 1. a 2. ročníku povinné školní docházky je konkrétně – pojmové. Tato první fáze myšlení připomíná činnost předškolního dítěte. Později s přibývajícím věkem a zkušenostmi, dítě začíná abstrahovat a přibližuje se k druhé fázi myšlení. Mezi osmým a jedenáctým rokem života se dítě dostává k abstraktním operacím, pro které je typické logické myšlení. Škola svým obsahem vyučování poskytuje dítěti mnoho podnětů a informací k přemýšlení. Velkou

roli hraje při utváření pojmů, jejichž rozsah se zpřesňuje. Dítě zvažuje více faktorů najednou a poznání se stává komplexnější. Orientace v čase se začíná utvářet organizací školního života (vyučovací hodina, přestávka), osvojování čísel jako symbolů a používání hodin k určení času. K chápání času pomáhá střídání dnů, týdnů a ročních období. Těžko však dítě chápe časové posuny, které jsou mimo dosah jeho vlastní zkušenosti.

Řeč se rozvíjí s vývojem myšlení. Je podmínkou pro vývoj abstraktního myšlení. Slovní zásoba se výrazně rozvine díky schopnosti číst a psát.

Vývoj citů se dostává pod vědomou kontrolu. Žák dokáže usměrnit své chování. Dokáže zakrýt i nežádoucí city, které uvnitř prožívá a má potřebu je kompenzovat v jiných činnostech.

Postupně se přestává bát předmětů a vymyšlených bytostí. Strach se přesouvá do reálných situací např. strach o osud rodičů, strach ze špatných vztahů v rodině. Dítě může začít žárlit na mladšího sourozence, nebo na spolužáka ve škole. Objevuje se i hněv ve vztazích mezi spolužáky, reakce na posměšky, přehlédnutí své osoby ve hře apod.

V tomto období se uplatňuje vývoj vyšších citů tj. estetických, intelektuálních a mravních. Pojem krásna vnímá dítě subjektivně, protože nemá osvojeny stabilní normy estetiky na pozadí lidské kultury. Škola posiluje pocity odpovědnosti a dodržování určitých norem chování. O normách chování dítě neuvažuje a přijímá je takové, jaké jsou ve společnosti, od člověka, který je pro něho autoritou. Podle J. Piageta² má dítě na počátku školní docházky upevněné normy chování a je si vědomo správného a nesprávného chování. Velmi často vítězí osobní uspokojení nad méně příjemnou variantou respektování normy. Velkou motivací je pro dítě pozitivní hodnocení.

Častým morálním přestupkem bývá lež, která má původ ve zvýšené představivosti a fantazii. Mezi přestupky patří také dětská krádež. Děti v tomto období bývají hrubé, ničí společný majetek a chovají neúctu ke starším osobám. Rodina by v tomto období měla mít jednotné výchovné postupy.

V sociálních vztazích má dominantní postavení učitel, který je vzorem pro žáka. Více důležitá je pro žáka oblíbenost u učitele, než u spolužáků. Postupně se odlišují sociální role v kolektivu třídy. Pro úspěšný rozvoj sebevědomí je třeba, aby se dítě svými výkony vyrovnalo vrstevníkům a zaujalo určitou pozici ve třídě. Každé dítě si vybuduje svou pozici při činnosti, ke které má větší předpoklady.

Pokud se dítě dostane mimo sociální skupinu, začne se chovat nepřiměřeně. Určitá pozice ve třídě má nenahraditelný význam v utváření osobnosti dítěte

Vývoj vůle tj. vytyčování cílů a jejich dosažení se uplatňuje hlavně ve školním prostředí. Dítě musí překonávat překážky a hledat způsoby řešení. Není dobré pomáhat dítěti při řešení úkolů, pokud k tomu má předpoklady. Tento pocit zátěže ho učí strategiím, které uplatní i mimo školu. Také zažít neúspěch má v tomto období svůj význam, protože se s ním dítě musí umět vyrovnat.

3. 2 Hudební vývoj dítěte

Hudební vnímání

V období mladšího školního věku má dítě dostatečně vyvinutý sluchový analyzátor a hlasový orgán, který je potřebný pro hudební činnosti. Hudební vnímání je zpočátku celostní, dítě nevnímá přesně tonální vztahy, nedokáže zachytit výškový pohyb melodie, problém způsobí rozlišení výškově blízkých tónů.

Takové hudební vnímání souvisí i s ostatními hudebními činnostmi. Dominantní úlohu sehrává sluchový analyzátor, ale hudební představa je posilována i funkcí zrakového pohybového analyzátoru. Podle F. Sedláka má „motorika nesmírný význam hlavně v počátečních fázích hudebního vnímání, ať už jde o motoriku hlasového ústrojí při zpěvu nebo o jemnou motoriku prstů při hře na hudební nástroj.“³

Pozornost

Velmi brzy se u dítěte objeví pátrací reflex, který je základem pozornosti. Vhodná píseň vyvolá bezděčnou pozornost, ale učitelův záměr je docílit úmyslné pozornosti, která je zpočátku slabá a vyžaduje motivaci. Dítě ve věku 6 let je schopno postřehnout melodický úryvek obsahující nejvíce čtyři tóny.

¹ Trpišovská, D. Vývojová psychologie pro studenty učitelství. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1998, s. 46.

² Piaget, J., Inhelderová, B. Psychologie dítěte. Praha: SPN, 1970, s. 110.

Rozlišování základních vlastností tónu

Citlivost k výšce tónu je základní vlastností hudebního sluchu. Reakce na sílu zvuku se vytváří již ve druhém týdnu života dítěte, ale citlivost na změnu výšky se projevuje až později. Při hře na hudební nástroje se citlivost pro výšku rozvíjí rychleji.

Citlivost pro tónovou barvu se rozvíjí spolu s citlivostí pro výšku tónu, která souvisí s rozvojem řeči.

Citlivost k síle tónu vzniká mnohem dříve než citlivost pro výšku a délku. Dítě dostává průpravu z osvojování řeči zejména z přízvuku na jednotlivé slabiky, pomlky apod. Žáci 1. ročníku zatím nepostihují méně výrazné dynamické rozdíly.

Melodický sluch a tonální cítění

Základem melodického sluchu je tonální cítění a hudební představivost. Podle F. Sedláka je „v mladším školním věku nejúčinnějším zdrojem hudebních představ zpěv písní, v němž se také hudební představy formují. Zpěv písní a utváření hudebních představ tvoří jednotu.“⁴

Tonální cítění se vyvíjí již v předškolním věku u hudebně aktivních dětí. Zjišťuje se například tím, že dítě dokončí melodii, pozná mimotonální tón ve stupnicové řadě apod.

Rytmické cítění se ve vývoji jedince projevuje velmi brzy, před vnímáním melodie.

3.2.1 Hlasové předpoklady

Abychom pochopili, jak se změny ve způsobu užívání hlasu projevují na činnosti hlasového ústrojí, měli bychom se seznámit s jeho anatomii a fyziologií.

Hlasový orgán dětí mladšího školního věku je menší než u dospělých. Dítě nemá zatím dobře vyvinuto pěvecké dýchání. S těmito zvláštnostmi souvisí charakteristický dětský hlas. F. Sedlák charakterizoval dětský hlas takto⁵: tón je ostrý, tón je odkrytý, světlý, střední síly a rozsah hlasu je omezený. S touto charakteristikou dětského hlasu lze souhlasit, kromě omezeného hlasového rozsahu. Sedláková charakteristika se vztahuje pouze na tzv. nezpěváky, jejichž zpěvní hlas s v zásadě kryje s rozsahem mluvního hlasu. Dítě je však schopno při zavýsknutí, smíchu nebo zvolání použít hlas i ve dvoučárkované oktávě, tzn., že dispozice dětského hlasu jsou daleko vyšší, než se uvádí ve starší literatuře.

Dechové ústrojí

Plice jsou hlavním dechovým ústrojím. Dochází zde k výměně plynů mezi vnějším vzduchem a krví. Při vdechu získáváme kyslík a při výdechu se zbavujeme oxidu uhličitého a vodních par. Vzduch proudí do plic ústní nebo nosní dutinou, nosohltanem, hrtanem a průdušnicí. Průdušnice se větví na dvě průdušky, které ústí do jednotlivých plicních laloků. V nich průdušky přecházejí v průdušinky, které se nakonec rozšiřují v plicní váčky - alveoly. V alveolách dochází k vlastní výměně plynů mezi vzduchem a krví.

Nosní dutina tvoří s nosohltanem horní část dýchacích cest.

Hrtan je uložen ve střední části krku. Vyznačuje se pohyblivostí při polykání a mluvení, slouží k dýchání a je zejména hlasotvorným ústrojím.

Dutina nosní, hltan a hrtan jsou u dítěte mladšího školního věku poměrně prostorné, průdušnice a průdušky jsou kratší než v dospělosti. Rytmus ventilace plic je řízen nervově reflexní činností a za fyziologických klidových poměrů nevyžaduje vědomé úsilí. V období novorozence a batolete převažuje dýchání abdominální, tzn. že se uplatňuje především bránice jako hlavní dýchací sval. S příchodem mluvy a ve snaze dítěte rychle sdělovat myšlenky ne zcela rozvinutým mluvním aparátem dochází k „lapání“ po dechu. Tento svrchní dech odvádí dítě od prohloubeného bráničního dechu. Se zvýšenou tělesnou námahou dochází k přirozenému zapojování hrudního dechu. Hlavním úkolem dechového výcviku a dechových cvičení je navázat na brániční dýchání dětí, oživit ho a znovu aktivizovat.

Základním předpokladem vzniku zpěvního tónu je správná součinnost mezi dýchacím a fonačním aparátem. Přirozené lidské projevy vytváří mezi dýchacím a fonačním aparátem velmi úzké vztahy. Při hlasové výchově je třeba vazbu mezi oběma ústrojími nalézat.

Hlasové ústrojí

Hlasové ústrojí je uloženo v hrtanu, jehož základem je chrupavčitá kostra, která je tvořena devíti chrupavkami. Hrtan je charakteristický svou pohyblivostí při polykání a mluvení, ale také pasivními pohyby v příčném, svislém a předozadním směru.

„Hlasivky jsou dva svalovité, elastickou tkání povlečené vazy, jejichž chvějivý pohyb, při kterém rozkmitávají a rozezvučují výdechový proud, tvoří bezprostřední podnět ke vzniku hlasu.“⁶

Vnitřní kompaktní tělesa těchto hlasivek jsou označována jako rty hlasivkové. Okraje hlasivek, horní podélné pruhy elastické tkáně, do které jsou rty hlasivkové uloženy se nazývají

hlasové vazy. Přesto že se pro obě části pojmu užívá jednotného pojmu hlasivky, je třeba je vnímat jako dva různé orgány, které mají odlišnou úlohu.

Rty hlasivkové pracují samostatně, hlasové vazy jsou pasivní ovládané z vnějšku. V některých případech může dojít k tomu, že se osamostatní vnitřní napínač (rty hlasivkové) nebo vnější natahovač (hlasové vazy). Tímto vznikne nefyziologické rozdělení hlasu na rejstříky. Ideální je uvedení do činnosti vnitřního napínače a vnějšího natahovače při tvorbě tónu současně na základě jednoho impulsu.

„Hlas vzniká rytmickým přerušováním sloupce vydechovaného vzduchu v hlasové štěrbině. V první fonační fázi je hlasová štěrbinina uzavřená fonačním postavením hlasivek, v druhé fázi jsou napjaté hlasivky přetlakem subglotického vzduchu tlačeny vzhůru a do stran, ale jakmile přetlak pomine, vracejí se opět do sevřeného postavení první fáze a celý děj se opakuje.“⁷

„Lidský hlas netvoří jednoduché tóny, ale zvuky, které se liší barvou, silou a výškou tónu. Čím jsou hlasivky kratší, tím je hlas vyšší. Děti a ženy mají hlasivky kratší než muži.“⁸

Artikulační ústrojí

Artikulační ústrojí je tvořeno rty, čelistmi, zuby, tvrdým a měkkým patrem a jazykem, který představuje nejdůležitější součást celého ústrojí. Na spoluvytváření hlásek se podílí jeho špička, hřbet i kořen. Mluvidla zaujímají při produkci jednotlivých hlásek zvláštní postavení. Nositelem tónu je samohláska (vokál). Při jejich výslovnosti je ústní dutina volná a při každé ze samohlásek se nastavuje do specifického tvaru a objemu.

Samohlásky se dělí na krátké a dlouhé. Při vyslovování se mění tvar a velikost čelistního úhlu. Z hlediska způsobu tvoření rozdělujeme samohlásky na přední (e, i - jazyk se posunuje dopředu), střední (a), zadní (o, u - střední část jazyka se posunuje dozadu, špička zůstává za spodními řezáky). U dětí je posun celé hmoty jazyka dozadu nepřipustný, protože se vytváří nežádoucí tlak kořene jazyka na hrtan.

Jiný způsob tvoření mají souhlásky (konsonanty). Jsou to lidské zvuky, při jejichž tvorbě sestaví do cesty výdechovému proudu různé mluvní orgány. Srozumitelnost při zpěvu, ale i řeči je závislá na výslovnosti konsonant. Souhlásky se z hlediska fonetiky dělí na tyto skupiny:

- závěrové: znělé - nosní /m, n, ň/
- ústní /b, d, d', g/
neznělé - /p, t, t', k/

Existují dětské alty, kdy ve středním rejstříku převažuje vnitřní napínač (hrudní rejstřík). Tomuto hlasu chybí vyšší hlasová poloha (hlasový zlom se objeví v rozmezí tónů h^1 - d^2). Pak jsou dětské soprány, kde ve středním hlasu převažuje hlavový rejstřík, hlasu chybí nízká barevná poloha. Při sestupné melodii se u nich objeví hlasový zlom na e^1 . Cílem hlasové výchovy je uvést vnitřní napínač a vnější natahovač při tvorbě tónu do činnosti současně.

Hlasové rejstříky nelze aktivovat vůlí, učitel vyrovnává hlasové rejstříky pomocí:

- hlasové polohy - sestupná hlasová cvičení pomáhají přenést hlavový tón z vyšší hlasové polohy do střední a nízké (vylehčují polohu mluvního hlasu), vzestupná cvičení posilují dech, pomáhají zapojení hrudního rejstříku, který dává hlasu sílu;
- dynamiky - forte aktivizuje prsní rejstřík, piano aktivizuje hlavový rejstřík;
- vokálů - vokál „u“ podporuje hlavový hlas, široce artikulované vokály podporují hrudní rejstřík, které žák vnímá jako vibrace v určité části těla.

---

³ Sedlák, F. Didaktika hudební výchovy I. Praha:SPN, 1985, s. 61.

⁴ Tamtéž. s. 65.

⁵ Tamtéž. s. 65.

⁶ Husler, F., Roddová –Marlingová, Y. Zpěv, Ostrava: F – Print, 1995, s. 24.

⁷ Hybášek, J. Otolaryngologie. Praha: SZN, 1966, s. 212.

⁸ Tamtéž. s. 21.

3.2.2. Hudební zralost dítěte při vstupu do 1. ročníku

Pro období mladšího školního věku byla vymezena předpokládaná úroveň rozvoje hudebních schopností a dovedností. Požadavky hudební zralosti jsou dané osnovami hudební výchovy pro 1. ročník.

Úroveň rozvoje hudebních schopností⁹

1. **Základní orientace v melodii** - tonálně - výškový pohyb melodie, melodie stoupající a klesající, průběh melodie
2. **Schopnost koncentrace k výškovému vnímání** - zaposlouchat se do dvojice výškově rozdílných tónů v rozsahu c^1 - a^1 až k tónu c^2 , kde by měl určit výškový rozdíl půltónu.
3. **Rozvinuté tonální citění** - schopnost poznat mimotonální tón v pětistupňové durové řadě a pak v celé stupnici. Nejprve poznávají základní půltóny tj mezi 3. a 4. stupněm a mezi 7. a 8. stupněm.
4. **Základní hudební představy** - projevuje se poznáním opačně vedeného melodického směru v zahané nebo zazpívané písni. Dítě by ji mělo umět zazpívat správně.
5. **Rozvinutá hudební paměť** - schopnost zapamatovat si krátký melodický úryvek a zazpívat jej.

Oblast rytmického citění zahrnuje schopnost reagovat na změnu melodie pohybem. Například podle hudby správně vykročit, pochodovat a dodržet přibližné tempo kroků s hudbou. Zachytit i změny tempa. Vytleskat základní taktové hodnoty dvoučtvrtě a tříčtvrtě taktu a rozeznat pojmy vysoko - nízko, rychle - pomalu.

Oblast pěveckých dovedností předpokládá schopnost imitovat melodizované říkadlo, samostatně bez přeohrání zazpívat jednoduchou píseň z mateřské školy, vyhledat a zahrát ji na dětském hudebním nástroji. V tónovém rozsahu c^1 - a^1 má zazpívat jednotlivé tóny a melodický interval.

K základním tvůrčím projevům patří schopnost samostatně melodizovat říkadlo a vytvořit vlastní melodickou variantu známé písně, melodizovat otázku a odpověď, vlastní text vyřukat na dětském hudebním nástroji, „hrou na tělo“ reagovat na různý charakter hudby.

---

⁹ Sedlák, F. Hudební vývoj dítěte. Praha: Supraphon, 1974, s.91.

Předpoklady pro instrumentální činnost jsou: uvolnění pohybu rukou a paží, rytmické údery na bicí hudební nástroje, dovednost rozdělit notu čtvrt'ovou na dvě osminy.

Výše uvedené parametry by měl splnit každý hudebně normálně rozvinutý žák. Tvoří základ hudební zralosti šestiletého dítěte při vstupu do školy.

3.3 Příčiny nezpěvnosti

Pokud odhalíme příčiny nezpěvnosti jsme na dobré cestě najít způsob, jak nezpěvnost napravit.

Dnes dětem chybí pozitivní pěvecký vzor. Zhruba před dvěma staletími, v raném období, plnila tuto funkci matka nebo starší sourozenci, později učitel ve škole, který zastával významnější roli než je tomu dnes. V dnešní době dětem matky většinou nezpívají. Podle

J. Fryšáka¹⁰ „.....pozvolna upadá vrozený dar zpěvního hlasu, hlasový aparát dítěte se nápodobou přeorientuje na užívání mluvního hlasu, který pak, když je tomu později okolnostmi přinuceno, používá i ke zpěvu.“ Jednohlasá píseň je dokonalý hudební nosič, který dítě velmi intenzivně vnímá.

V rodině není kladen takový důraz na zpěv dětí. Spontánní hlasový projev ve vyšší poloze je pro děti velmi přirozený. Tichá¹¹: „ Proporce dětské postavy tj. velká hlava v poměru k malému tělu a krátké hlasivky způsobí, že hlas dítěte zní jasně, průrazně, někdy až ostře - rezonuje více v prostorách hlavy, než v drobné hrudi.“ Rodičům je jasný hlas dětí nepříjemný a občas se snaží zpěvu zabránit. V důsledku těchto opatření později dochází k tomu, že dítě nejen nezpívá, ale neumí ani zněle mluvit. Jeho mluvní projev i „zpěv“ se pohybuje na několika tónech střední hlasové polohy a svaly dechové, hrtanové a hlasivkové postupně ochabují a přestávají být výkonné.

Nízká fyzická zdatnost a vadné držení těla. Dětem často chybí přirozený pohyb a mají ochablý pohybový aparát. Shrbené tělo, zúžený hrudní koš a nízká fyzická zdatnost omezují především dýchání a ve svém důsledku omezují správné tvoření tónu. Při tvoření tónu je potřebný prohloubený brániční dech, který vzniká pouze ve spolupráci s bránicí. Při nesprávném tvoření dechu se vzduch zadrží ve vrchní části hrudníku, vzniká napětí v zátylku, které se přenáší i na hrtan. Svrchní dýchání nelze regulovat. V důsledku toho je narušena potřebná souhra mezi dechem a hlasivkami.

Vadné držení těla, hlavně v oblasti páteře a nízká výkonnost dechových svalů omezují správné tvoření tónu.

Mluvní hlasový projev na úkor zpěvního. Děti zpočátku tvoří hlas přirozeně, tj. není narušena souhra dechu a hlasivek. V tomto raném období pracuje jejich hlas jako celistvý orgán. Později při mluvním projevu začnou používat nižší hlasovou polohu, kterou jsou obklopeni zejména ve sdělovacích prostředcích jako je rádio, televize apod. Následkem nižší hlasové polohy se jejich hlas snižuje na spodní hranici hlasového rozsahu. Pokud v tomto stavu přestávají zpívat (tj. neprocvičují vyšší hlasovou polohu), jejich hlas postupně ztrácí schopnost tvořit vyšší tóny.

Nápodoba negativních pěveckých vzorů. Dítě je stále obklopeno hudbou různých žánrů a kvalit. Pěvecký „vzor“ se snaží imitovat a tím potlačují lehké tvoření tónu s jasnou hlavovou výškou. Děti velmi často napodobují projev zpěváků, který je založen na hlasovém mechanismu křiku. Tvorba hlasu je v rozporu s jeho fyziologií hlasového orgánu a tím si dítě ve většině případů může přivodit hlasovou poruchu. Nápodobou není podporován rozvoj vlastní charakteristické barvy hlasu.

Neodborné vedení v MŠ a ZŠ. Učitelé často nechávají své děti zpívat příliš hlasitě a v nízké hlasové poloze. Často nacvičují písňě malého hlasového rozsahu, a děti tak nemají důvod a často ani chuť, zpívat písňě ve vyšší hlasové poloze. Také pěvecký projev učitele bývá dost hlasitý, který pomocí nástrojového doprovodu často zaniká. Děti se vzájemně neslyší. Pokud není cvičena sluchová pozornost, zpěv dětí se nezlepší.

V důsledku výše uvedených vlivů je hlas používán převážně k řeči tzn. při tvorbě hlasu je zapojen mechanismus pouze hrudního rejstříku. Pokud chceme tomuto zabránit, musíme najít způsoby, jak do tvorby hlasu zapojit mechanismus hlavového rejstříku.

Zkvalitněním pěveckého projevu dětí se současně zlepši i jejich mluvní projev.

¹⁰ Fryščák, J. Co je pěvecká elementaristka. Ostrava: Ostravská univerzita, 1995, s. 5.

¹¹ Tichá, A. Učíme děti zpívat. Praha: Portál, 2005, s. 12.

3.3.1 TYPY NEZPĚVÁKŮ

Každé dítě je osobnost a má odlišný stupeň hudebního nadání, jinou hudební zkušenost. Při práci s nezpěváky je nutné zadávat přiměřené úkoly a cvičení, při kterých je dítě úspěšné. Důležité je nezpěváka mezi dětmi poznat a porozumět mu, proč neumí zpívat.

(pozn. O příčinách nezpěvnosti pojednává kapitola 4.3.)

Podle Sedláka¹² je třeba věnovat zvláštní pozornost žákům, kteří jsou opožděni v hudebním a pěveckém rozvoji. Takových dětí se vyskytuje mnoho, zejména v prvních ročnících základní školy. Ve většině případů jsou to žáci, kteří v období mateřské školy málo zpívali, mají malý hlasový rozsah a nízkou hlasovou polohu. Pokud zpívají s kolektivem, výrazně se jejich hlas odlišuje od ostatních a kazí zpěv svým spolužákům. Velmi často tito žáci mají nevyvíjenou dechovou funkci a zpravidla málo artikuluji.

Na začátku jsou vhodná cvičení, kde žák užívá řečový hlas ve vysoké poloze. Vhodná jsou dětská říkadla a básně recitována polohlasem, ve vyšší poloze a zároveň se snaží přehnaně prodlužovat samohlásky. K navození vyšší hlasové polohy pomáhá imitace dětí oblíbených zvířat.

Po zvládnutí těchto cvičení můžeme přejít k melodii pěvecké. Při volbě pěveckých cvičení bereme v úvahu volbu vhodných samohlásek a souhlásek. K účinným patří zejména samohláska *u*, která uvolňuje hrdlo a zvětšuje rezonanční prostor.

Podle Sedláka¹³ „Souhlásky *g, t, ch* upevňují hrtan a ve spojení se samohláskami jsou vhodné pro pěvecká cvičení.....Nenesou však vytvořené tóny „do dálky“, a proto musí být kombinovány s předopatrovými souhláskami a vokály: *m, v, d, t, n* (mu, va, de, ty, no apod.). Dále autor radí zintenzívnit pocit hlavové rezonance „brumendem“ tzn. zpěv při zavřených ústech. Pro rozšíření rezonančních prostorů pomáhají souhlásky *ng* (nga, ngo).

Podle příčin nezpěvnosti dělíme nezpěváky:

- a) Hudebně rozvinuté, avšak nerozespívané děti
- b) Hudebně nerozvinuté, a proto nerozespívané děti

Hudebně rozvinuté, avšak nerozespívané děti

Podle Tiché⁵ se tyto děti projevují jako nezpěváci, ale ve skutečnosti jimi nejsou. Většinou mají rozvinuté hudební schopnosti. Důvodů proč tyto děti nezpívají je více.

Typické příklady:

1. Malý a nevhodně umístěný hlasový rozsah

Dítě tráví hodně času s člověkem, který má hluboký hlas. V nízké a střední poloze intonuje čistě, ale v momentě, kdy melodie stoupá výš, zpívá falešně. Při společném zpěvu ve vyšší poloze, melodii ostatním kazí. Při vyšších polohách vytahuje bradu a napíná krční svaly.

Náprava:

Náprava by měla začít u nové představy zpěvního hlasu. Dítě se ztotožnilo s hlasem člověka, jehož hlas je hluboko posazený. V této chvíli je třeba ukázat nový hlasový vzor, který se pohybuje ve střední a vyšší hlasové poloze. Dítě později začne novým způsobem tvořit hlavový tón.

Hry na hlavový tón: divení se júúúúúúú, houkání lokomotivy húúúúúúú.

Tento pocit znění později přenáší do střední a nižší hlasové polohy.

2. Nevytvořená koordinace mezi hudebními představami a činností hlasivek

Dítě je na první poslech nezpěvák. Má nízko položený hlas, který selhává při pokusu o vyšší tón. Při zpěvu se vrací do polohy mluvního hlasu. Nedokáže hlasem vyjádřit, co v představě slyší.

Náprava:

Úkolem je probudit hlavový tón a vyšší hlasovou polohu. Dále je třeba naučit hlasivky, aby dokázaly zopakovat výšku tónu, kterou dítě slyší. Při nápravě mu pomůže zrak a pohyb. Dítě zpívá a přitom současně sleduje ruku v prostoru, která ukazuje výšku tónu. Cvičením sluchové pozornosti se časem zpřesní vědomí výšky tónu. Dítě vnímá zvuk komplexně tj. propojení pohybu ruky, činnost hlasivek a zpětná sluchová kontrola.

Důležitý je hlasový vzor. Pro nezpěváka je nejvhodnější čistě zpívající dítě nebo vyšší ženský hlas. Při jeho poslechu dochází k navození podobných svalových a vibračních pocitů.

3. Neupevněné hudební představy

Dítě na počátku školní docházky zpívalo samo velmi čistě, proto bylo přesunuto k dítěti, které neumělo zpívat, aby mu bylo vzorem. Postupem času dítě přijalo jeho způsob zpěvu a jeho pěvecký projev se zhoršil. Intonovalo nepřesně a navíc si falešného zpěvu nebylo vědomo. Při společném zpěvu zpívá falešně, protože se samo neslyší a hudební představivost se oslabuje. Výsledkem je, že dezorientovaný nezpěvák si svůj falešný zpěv vůbec neuvědomuje.

Náprava:

Je třeba změnit organizaci ve výuce. Nejdříve snížit hlasitost při společném zpěvu ve třídě. Nechat děti zpívat ve dvojicích s dobrým zpěvákem. Učitelka by měla být správným pěveckým vzorem pro děti a zpívat bez doprovodu. Později zavést nástrojový doprovod, který podpoří tonální citění dítěte.

4. Psychická zábrana při zpěvu

Dítě bylo velmi tiché a ostýchalo se zpívat před lidmi. Pokud zpívalo ve skupině jeho strach náhle zmizel a hlas zněl čistě.

Náprava:

Důležité je navodit příjemnou atmosféru. První pokusy přijímat a nehodnotit, abychom ho neodradili. Tato náprava je náročná i na trpělivost učitelky. Vhodné je volit takové činnosti, které dítě zaujmou a podle toho vést další cvičení.

Hudebně nerozvinuté, a proto nerozespívané děti

Tyto děti nezaspívají jednoduchou píseň samy, ve dvojici nebo v kolektivu. Nezopakují zaspívaný tón, ani krátkou melodii. Zpěv zní jako monotónní mluva. Hanlivě se jim říká „bručouni“.

Někteří mají svou univerzální melodii, kterou používají. Jiní se naopak pohybují po tónovém prostoru bez pravidel. Falešný zpěv si ovšem neuvědomují. Sluchové centrum těchto dětí nedokáže analyzovat jednotlivé výšky tónů. Melodii vnímají jako nahodile po sobě jdoucí zvuky. Nemají vycvičenou krátkodobou hudební paměť, která by jim umožnila zapamatovat si úryvek melodie.

Bývají zaostalí i v rytmickém citění, často nedovedou pochodovat podle hudby a také nezopakují rytmický model.

Tyto děti přicházejí do školy z málo podnětného prostředí. Bývají neklidné, nebo naopak velmi pasivní k okolí. Často postupným zráním po psychické stránce se zlepšuje jejich soustředěnost a tím i hudebnost, protože začínají naslouchat.

Typické příklady:

1. Celková hudební zaostalost

Dítě působilo velmi nejistě. Monotónně mluvilo, nevýrazně vyslovovalo a obdobně tomu bylo i ve zpěvu. Při každém nádechu zvedalo ramena a ve vyšších polohách bylo ještě ve větším napětí, než předtím. Zpočátku nedokázalo rozlišit výšku dvou tónů. Neumělo vytleskat jednoduchý rytmický model. V celkovém hudebním rozvoji bylo dítě zanedbané.

Náprava:

Nejprve bylo třeba nezpěváka uvolnit, pomocí hudebně - pohybových her. Později začal spolupracovat i s učitelkou, a tak se přistoupilo k hlasové výchově. Hlavním byl výcvik hlavového tónu a hlavové rezonance, pomocí motivačních her.

např.hra na „Hlasy a zvuky“ - Děti napodobují hlasem různá zvířátka tj. kukačka ku - ku, komára bzzzzz, kočku mijau apod.

(pozn. Více motivačních her pro hlasovou výchovu jsou v publikaci: Tichá, A.: Učíme děti zpívat, Portál, Praha, 2005 nebo časopis Hudební výchova, 2003, č.3,4 „ Práce s dětmi hudebně zaostávajícími“.)

Tyto hry na zvířátka děti většinou baví, protože u nich mohou být spontánní.

Při výcviku sluchové pozornosti je třeba začít nejprve rozlišovat délku a sílu tónu, po té barvu a nakonec výšku. Výšku tónu spojujeme s pohybem ruky a slovním vyjádřením „vysoko, nízko, stejně.“

Při porovnávání výšky začínáme velkými kontrasty a později tónové výšky přibližujeme.

Zpočátku nezpěváci intonují nepřesně, ale přesto zpívají s ostatními. Tím se rozvíjí hudebnost nezpěváků.

Do repertoáru radíme písně melodicky přehledné, aby se nezpěvák mohl zorientovat. Zpíváme písně, které obsahují tóny tónického kvintakordu, tj. melodie 1. -3.-5. nebo 5.-3.-1. stupni nebo začínající 1., 3., 5. stupněm. Tyto písně posilují tonální citění, když je doprovázíme pomocí hlavních harmonických funkcí.

2. Nerozvinutá hudební paměť' a sluchová pozornost

Dítě při hodinách dobře spolupracovalo. Zpívalo v nižší hlasové poloze a melodie písně zdaleka připomínala písničku, která na konci mířila mimo tóninu.

Náprava:

Nejprve začneme probouzet sluchovou pozornost k rozlišení síly, délky a barvy a výšky tónů. Posilujeme tonální citění pomocí her s tóny. Tóny hrajeme na různé hudební nástroje (flétna, metalofon atd), které pomohou pocítit správný průběh melodie a ukončení hudební fráze.

3. Neupevněné tonální citění

Nezpěvák zpíval atonálně dle vlastního pocitu a při zpěvu roztomile „blábolil“.

Náprava:

Nezpěvákovi bylo třeba dát jistý řád a tím posílit tonální citění. K tomuto cíli mu pomohla opora o pohyb ruky a hlas dobrého zpěváka. Za velmi krátkou dobu dítě dokázalo zazpívat jednoduchou písničku např. Kalamajka mik, mik, mik. Občas do melodie zahrnulo i svou improvizaci, ale zůstalo v dané tónině.

Z výše uvedených typů nezpěvnosti je patrné, že všechny děti se dají rozezpívat. Výjimku tvoří děti s vrozenou amúzií. „Amúzie je výrazný nedostatek hudebnosti, projevující se ve snížených schopnostech vnímat tónovou výšku a tónové vztahy, poznávat a prožívat hudbu, reprodukovat hlasem prosté melodické útvary.“¹⁴ Tato porucha vzniká v důsledku opožděného vývoje mozkového centra nebo jeho poškozením v průběhu života jedince.

Kdy začít s nápravou nezpěvnosti

Pro nápravu nezpěvnosti je nejvhodnější předškolní a mladší školní věk dítěte. V tomto věku je dítě spontánnější a není k sobě tak kritické. Je také přístupnější různým hlasovým a hudebně - pohybovým hrám. Dále špatné návyky při zpěvu nejsou plně upevněny, a tak je můžeme bezpečně a trvale odstranit.

Pokud zpěv půjde spolu s rozvojem hudební představivosti, paměti a hudebního sluchu, bude jistě i hudebně zaostalému dítěti navracena jeho přirozenost a čistota pěveckého projevu.

Učitel by měl být v nepodněném hudebním prostředí a v nízké úrovni školní hudební výchovy.

Tento problém se vyskytuje již v 1. ročníku a je třeba, aby ho pedagog vnímal a snažil se ho řešit. Autor doporučuje podporovat nezpěvné děti v činnostech a úkolech, které zvládají. Protože chceme s těmito dětmi pracovat a pracovat jejich reakce, je dobré posadit je střídavě mezi dobré zpěváky do prvního políčka s klavírem. Po odhalení příčin hudebního zastávání provádíme nápravu přímo ve vyučování. Žáci, kteří nejsou zatím schopni zpěvu, recitují text, provádějí rytmická cvičení apod. Dětem je třeba na držáky hudební nástroje. Učí se přizpůsobit hlasový tón nástroje až do splynutí s tónem nástroje. Pokud se ve třídě objeví žáci, kteří nemohou zpívat píseň kvůli příliš vysoké poloze, učitel ji transponuje do nižší úrovně. Děti se učí rozlišit klíčový tonál pomocí otázek a odpovědí (grasso, vyjádření údivu) nebo nápodobou hlasů zvířat. Odlišovat tónové barvy pomáhá učitel tím, když hraje melodie známých písní na různé hudební nástroje. Vhodné je do pěvecké reprodukce zapojit spolužáka. Pokud se výše uvedené úkony dělá, může učitel přistoupit k odlišným tónům. Jakmile žáci umí reprodukovat dvojice tónů, může se začít se zpěvem z not. V tomto okamžiku dosahují nejrychlejšího hudebního vývoje, protože samy vytvářejí hudebně výškové vztahy a tím získávají i sebedůvěru. Jako práce může u některých žáků trvat dva roky i více, ale u mnohých může být ukončena již na konci 1. ročníku.

L. Daničík vidí úspěch při práci s nezpěvnými dětmi za předpokladu, že hudebně nerozvinutým dětem se nebude příliš spěchat a práce s nimi bude rozdělena na menší kroky. Posledním klíčovým faktorem úspěchu je individuální péče o hudebně nerozvinuté žáky. Podle autora je v 1. ročníku dostatečně práce pouze v hodinách hudební výchovy. Pokud se

¹¹ Sedlák, F. a kol. Didaktika hudební výchovy I., Praha: SPN, 1985, s. 149.

¹² Tamtéž. s. 150.

¹³ Tichá, A. Učíme děti zpívat. Praha: Portál, 2005, s. 26.

¹⁴ Sedlák, F. Didaktika hudební výchovy I. Praha: SPN, 1985, s.32.

4. RŮZNÉ PŘÍSTUPY K ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY NEZPĚVÁKŮ

F. Sedlák¹ pojednává o příčinách neuspokojivého hudebního vývoje dětí, který se projevuje v neschopnosti samostatně a intonačně zpívat. Jejich pěvecký projev se pohybuje v nízké individuální hlasové poloze. Důvodem jejich nečistého zpěvu jsou nerozvinuté základní hudební schopnosti jako: hudební sluch, tonální cítění, hudební paměť a hudební představy. Při poslechu se špatně soustředí a jejich improvizální pokusy postrádají nápaditost. Hlavní příčinu vidí v nepodnětném hudebním prostředí a v nízké úrovni školní hudební výchovy.

Tento problém se vyskytuje již v 1. ročníku a je třeba, aby ho pedagog vnímal a snažil se ho řešit. Autor doporučuje podporovat nezpěváky hlavně v činnostech a úkolech, které zvládají. Protože chceme s těmito dětmi pracovat a pozorovat jejich reakce, je dobré posadit je střídavě mezi dobré zpěváky do prvního půlkruhu u klavíru. Po odhalení příčin hudebního zaostávání provádíme nápravu přímo ve vyučování. Žáci, kteří nejsou zatím schopni zpěvu, recitují text, provádí rytmická cvičení apod. Účinná je hra na dětské hudební nástroje. Učí se přizpůsobit hlasivky tónu nástroje až do splynutí s tónem nástroje. Pokud se ve třídě objeví žáci, kteří nemohou zpívat píseň kvůli příliš vysoké poloze, učitel ji transponuje do nižší tóniny. Děti se učí rozšířit hlasový rozsah pomocí otázek a odpovědí (glissando, vyjádření údivu) nebo nápodobou hlasů zvířat. Odlišování tónové barvy pomáhá učitel tím, když hraje melodie známých písní na různé hudební nástroje. Vhodné je do pěvecké reprodukce zapojit spolužáka. Pokud se výše uvedené úkoly daří, může učitel přistoupit k odděleným tónům. Jakmile žáci umí reprodukovat dvojici tónů, může se začít se zpěvem z not. V tomto okamžiku dosahují nejrychlejšího hudebního vývoje, protože sami vytvářejí hudebně výškové vztahy a tím získávají i sebedůvěru. Tato práce může u některých žáků trvat dva roky i více, ale u mnohých může být ukončena již na konci 1. ročníku.

L. Daniel² vidí úspěch při práci s nezpěváky pouze za předpokladu, že hudebně nerozvinutým dětem se nebude nikdo smát a práce s nimi bude rozdělena na menší kroky. Posledním klíčovým faktorem úspěchu je individuální péče o hudebně nerozvinuté žáky. Podle autora je v 1. ročníku dostačující práce pouze v hodinách hudební výchovy. Pokud se problém neodstraní ani na počátku 2. ročníku, je třeba se nezpěvákovi věnovat i mimo vyučování. Souhlasím s názorem, že „pouze špatný učitel má ve své třídě nezpěváky“.³

První etapa nácviu spočívá v rozlišování vysokých a nízkých tónů společně se všemi žáky. Postupně se výškový rozdíl tónů snažíme zmenšovat. Autor doporučuje zavést grafický záznam. Vysoké tóny značíme vysokou vodorovnou čarou a hluboké tóny hlubokou vodorovnou čarou. Grafický záznam je zpíván na neutrální slabiky, vysoké tóny pisklavým hlasem, hluboké tóny hlubokým hlasem. Později se přidává rozlišení a grafický záznam délky tónů. Pro zpestření doporučuje zapojit grafický záznam spojitě vlnovkou. Jakmile dojdeme k rozlišování tónů vyšších a nižších přibližně v jednočárkované oktávě, budeme se snažit nezpěváka navést tak, aby tóny zazpíval. Pro usnadnění práce předvádíme řadu příkladů na dvou stejných tónech.

Obsahem druhé etapy je určování zda melodie klesá či stoupá. U hudebně nerozvinutých žáků se objeví falešný pěvecký projev. Pokud bude shodný s postupem melodie, výkon přijmeme. V tomto okamžiku budeme moci rozdělit nezpěváky na ty, kteří budou schopni zpěvu pouze se třídou, protože nemají spolehlivé hudební představy, ale jejich hudební sluch je v pořádku. Druhou skupinu budou tvořit nezpěváci, kteří jsou schopni správného zpěvu pouze sami a mají své hudební představy, pokud nejsou třídou rušeni. Souběžně se cvičením sluchu probíhá i pěvecká příprava tj. nácvik hlavového tónu, protože neschopnost zpěvu vyšších tónů úzce souvisí s nevyvíjeným hudebním sluchem.

J. Fryščák⁴ se ke konkrétní práci s nezpěváky nezmiňuje, ale odhaluje podstatu nezpěvnosti, kterou vidí v úpadku pěveckých schopností a dovedností. Ty se později mohou negativně projevit na hlasovém ústrojí. Podle autora se hlas používá výhradně k řeči, kde je zapojen především hrudní rejstřík. Tímto způsobem je podle J. Fryščáka vytlačen mechanismus hlavového rejstříku. Cílem je, aby se mechanismus hlavového rejstříku stal rovnocenným partnerem mechanismu hrudního rejstříku. Tomuto úpadku chce zabránit pomocí elementární hlasové výchovy. Na základě diagnostiky stavu hlasového orgánu je třeba volit vhodné nápravné prostředky. K základním patří: nácvik zpěvního dýchání, posílení hlavového rejstříku, postupné zocelování hlavového a hrudního rejstříku, vyrovnávání zvuku jednotlivých vokálů, posazení hlasu do rezonance, nácvik výslovnosti konsonantů, nácvik pěvecké deklamace.

---

¹ Sedlák, F. Didaktika hudební výchovy I. Praha: SPN, 1985, s. 224.

² Daniel, L. Kapitoly z metodiky hudební výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého - Ped.f., 1984, s. 63.

³ Tamtéž. s.64.

⁴ Fryščák, J. Co je pěvecká elementaristka. Ostrava: Ostravská univerzita, 1995.

A. Tichá⁵ vidí specifičnost práce s nezpěváky v odhalení a následném odstranění příčin vnějších a vnitřních. Zastává stejný názor jako J. Fryščák, že v etapě rozvoje mluvního hlasu se častěji užívá hrudního rejstříku, pro který je typická nižší hlasová poloha se silnější dynamikou. Tímto způsobem dochází k oslabování funkce „hlavového hlasu“. Hlas využívající převážně mechanismu prsního rejstříku nemůže postupovat plynule k vyšším tónům, často při postupu melodie nahoru se plný hlas zlomí v slabý izolovaný hlavový hlas nebo není schopen tvořit vyšší tóny.

Rejstříkové oddělení může podle A. Tiché přetrvávat v první fázi nápravy, ale později by se mělo vytratit pomocí sestupných cvičení tak i písní s klesající melodií. Cílem je objevit hlavový tón a jeho funkci přenést dolů do polohy mluvního hlasu. (Znamená do polohy, kde byl dosud užíván pouze izolovaný prsní hlas.)

Bohumil Kulínský⁶ vidí příčinu nezpěvnosti v nedostatečném rozvoji hudebního sluchu. Vyšetření zaměřil na zkoumání vnímavosti sluchového centra, kvality hlasového projevu, spolehlivosti hudební představy a koordinačních složek (reprodukce a hudební představy). Zkoumání hudební paměti odložil až do chvíle, kdy se zaktivizují obě základní složky (reprodukce, hudební představa). Vnímavost sluchového centra hodnotil pomocí šepotu.

Počáteční výzkum začal rozhovorem - prostřednictvím melodické formulace věty a otázky. Byly zjištěny zábrany fonace při zpěvu a mluvení. „Křečovitě svírání krčního svalstva se projevuje nejen charakteristickým zvukem, ale též vnějšími znaky výrazu obličeje i svíráním mimického svalstva. Můžeme tak snadno rozlišit přirozený a nepřirozený projev.“⁷ Pokud problém neobjasnil rozhovor, hledal příčinu nezpěvnosti v nedostatečné činnosti hudební představy a speciálním cvičením toto centrum aktivizoval, dále pak zkoumal pěveckou reprodukci.

Pro zhodnocení kvality hudební představy stanovil tyto úkoly:⁸
poznat známou píseň, poznat píseň podle úryvku, určit špatně zahrané tóny v průběhu známé melodie, vyhledat nepatrné intonační chyby, určit počet zahranych tónů, rozlišit dva konverzační hlasy, rozlišit formulaci otázky.

⁵ Tichá, A. Práce s dětmi hudebně a pěvecky zaostávajícími 1, 2. Hudební výchova, 2003, č. 3, č. 4, s. 36, s. 57.

⁶ Kulínský, B. Máte hudební sluch? Praha: SHV, 1964, s. 12.

⁷ Tamtéž. s. 12.

⁸ Tamtéž. s. 13.

Velký význam autor přikládá zrakovému vjemu při nápravě špatného hudebního sluchu, a proto všechna cvičení byla opřena o zrak. Každý žák se nejprve musel seznámit se základy hudební teorie a vycvičit si reakci na grafické znaky (šipky), aby mohl sledovat průběh melodie. Po postupném získávání zkušeností z intonace se žák stával méně závislým na notovém zápisu. Autor dospěl k názoru, že největší potíže způsobí nezpěvákům půltónová soustava. U amuzikálních dětí je nejvýhodnější začít stupnicovou řadou, neboť si ji žák nejlépe zapamatuje. Naopak intervalové skoky dělají potíže.

Dále autor ve své studii srovnává konverzační melodiku s intonací zpěvní melodiky. Základ konverzační a hudební melodiky spatřuje v logickém uspořádání tónových výšek. Mluvní a zpěvní melodika má společné hlasové ústrojí. Cílem autora je, aby se obě melodiky doplňovaly a pomáhaly si. V řeči žák užívá menších výškových vzdáleností (mikrotónů). Hlavním úkolem je přenést citlivou intonační schopnost do oblasti hudební (půltónů). Pokud žák zvládne základy stoupajícího a klesajícího tónu, dosáhne velkého zlepšení.

Další úkol spočíval v podpoření činnosti hudební představy. Žáci byli vedeni k tomu, aby si jednotlivé tóny cvičení intenzívně představovali. Po několika cvičeních následovala přímá intonace. Z tohoto úkolu vyvodil poznatky o tonálním cítění. K motivaci použil učebních pomůcek (klaviatura, řada čísel, solmizační žebříček). První pokrok je v době, kdy žák je schopen reprodukce jednoduché melodie. Žák zpívá pomocí notového zápisu se značkami. Je zde splněna zásada účast zraku. Intonační cvičení, která spočívala v orientaci na stupnicové řadě a v určování intervalových vztahů, se stala pro dítě srozumitelnou a napomohla k přesné intonaci.

Autor se zaměřil na odstranění křečovitého svírání krčního svalstva. Pokud se žák pohybuje v nepřírozené hlasové poloze mluvního projevu, přepíná hlasivkové svalstvo a to se projeví i při zpěvu. B. Kulínský určil vnější znaky⁹. Vysunutá brada dopředu a vzhůru souvisí s nepřírozenou polohou hlasového ústrojí a křečovitým sevřením hlasivkového svalstva. Charakteristickým je sípavý hlas s dyšnou příměsí.

S odstraňováním špatných návyků je třeba provádět současně dechová cvičení. Cílem je mít uvolněné fonační svalstvo, o které lze opřít výdechový proud při zpěvu a využít rezonanci.

Při koordinaci hudební představy a reprodukční složky, vidí nejúčinnější prostředek ve vědomé soustředěnosti na výšku tónu před zpěvem. „Jako bychom výšku tónu nejprve promítali na „pozadí“ hudební představy a při každé reprodukci zase snímali jeho věrnou podobu“¹⁰. Autor se zasloužil o vznik intonační pomůcky pro nezpěváky zvanou

„visoton“¹¹. Speciální přístroj orientuje žáka v tónových oblastech a tím mu v začátcích pomáhá.

„Intonované tóny jsou vyhodnoceny v rozsahu půltónu, čtvrttónu, podle světelnosti doutnavky, které jsou pomocí jazýčků převedeny na světelné signály, umístěné v klaviatuře. V důsledku toho, je žák nucen „dolad’ovat“ jednotlivé tóny. Sluchová činnost je kontrolována světelnou signalizací. Přístroj lze také použít při ladění hudebního nástroje. Tónový rozsah vyhovuje dětskému hlasu (g - g²). Účinnost přístroje vidí v propojení sluchové činnosti se zrakovým vjemem.

Každé dítě má své tempo při práci, a proto práci s nezpěvákem rozložíme do jednotlivých kroků, aby mohl být v činnostech úspěšný.

Tichá: „Musíte začít od soustředěného dýchového vnitřní. Na sluchový podnět by měla bezprostředně navázat hlasová a polyková reakce, přičemž se zapojuje i zrak (při určování výšky tónu děti zpívají, ukáží vlastní rukou a ten sledují očima).“

Organizace výuky

Není potřeba vést individuální práci s nezpěvákem, ale naopak nechat je zpívat v kolektivu. Zaměstnatel ve výuce střídá s prací ve skupinkách a individuálně. Ostatní děti jsou pro nezpěváky vhodným příkladem vzoru a tím i motivací, kterou potřebují na cestě za čistým a přirozeným zpěvem.

Velmi důležité pro neozpěvákem dítě je vědomí, že může chybovat a je v bezpečí. Za každý úběh i jednoduchý úkol dostává pochvalu, která je „huacím motorem“ při práci.

A) OBNOVA ZPĚVNÍHO HLASU

Obsahuje:

- nápravu zankové předložky a vokálové předložky v zpěvu (pořadujeme lehký a měkký zpěv)
- nápravu dechové funkce a správné držení těla
- uvolnění ústního svalstva
- správné prozradní tónu a uplatnění hlasové rezonance ve střední a vyšší hlasové poloze
- v opravě přírodní výslovnosti (pořadujeme uvolňovací dech a přirozenou práci mluvítkem)

⁹ Kulínský, B. Máte hudební sluch? Praha: SHV, 1964. s. 40.

¹⁰ Tamtéž. s. 41.

¹¹ Přístroj Visoton byl patentován 15. června 1962 Úřadem pro patenty a vynálezy.

5. Jak učitelé řeší rozezpívání nezpěváků

Podle A.Tiché¹ jsou při rozezpívání nezbytné dvě činnosti, které se vzájemně prolínají.

- a) obnova a rozvoj zpěvního hlasu
- b) rozvoj hudebních schopností

Specifika práce s nezpěváky

Každé dítě má své tempo při práci, a proto práci s nezpěvákem rozložíme do jednotlivých kroků, aby mohlo být v činnostech úspěšné.

Tichá: „Musíme začít od soustředěného sluchového vnímání. Na sluchový podnět by měla bezprostředně navazovat hlasová a pohybová reakce, přičemž se zapojí i zrak (při určování výšky tónu děti zazpívají, ukážou pohybem ruky a ten sledují očima).“²

Organizace výuky

Není potřeba vést individuální práci s nezpěváky, ale naopak nechat je zpívat v kolektivu. Zaměstnání ve výuce střídá s prací ve skupinkách a individuálně. Ostatní děti jsou pro nezpěváky vhodným pěveckým vzorem a tím i motivací, kterou potřebují na cestě za čistým a přirozeným zpěvem.

Velmi důležité pro nerozezpívané dítě je vědomí, že může chybovat a je v bezpečí. Za každý třeba i jednoduchý úkol dostává pochvalu, která je „hnacím motorem“ při práci.

A) OBNOVA ZPĚVNÍHO HLASU

Obsahuje:

- nápravu zvukové představy a celkové představy o zpěvu (požadujeme lehký a měkký zpěv)
- nápravu dechové funkce a správné držení těla
- uvolnění hrtanového svalstva
- správné posazení tónu a uplatnění hlavové rezonance ve střední a vyšší hlasové poloze
- v opravě pěvecké výslovnosti (požadujeme uvolněnou čelist a přirozenou práci mluvidel)

Příklady uvolňovacích cvičení:

„**Masírujeme si záda**“ - zpěváci stojí po kruhu za sebou a vzájemně si masírují záda a ramena.

„**Hadrový panák**“ - děti stojí ve volném prostoru, poskakují na špičkách střídavě na jedné noze a vytrásají z těla všechna napětí, ruce volně létají, jazyk jako by „nakynul“ a překrývá volně spodní ret, mimika je uvolněná. Postupně děti přidávají k volnému pohybu libovolný zvuk. Po ukončení cvičení dítě získá pocit, že jeho tělo je lehké a může volně tvořit hlas.

„**Červík**“ - leh na koberec, s výdechem se děti sbalí do klubíčka jako červík, vydechnou a ještě víc se stočí do sebe, s nádechem se rozvinou do všech směrů, pak chvíli leží a poslouchají svůj dech.

„**Kolíbací cvičení**“ - stoj rozkročmo na obou chodidlech, děti střídavě přenášejí vlastní váhu na pravou a levou nohu a při tom slyšitelně vypouštějí vzduch „fu“.

Příklady průpravných cvičení ke správnému sedu a postoji:

„**Sbírání jablek**“ - děti se natahují co nejvýš a do stran pro červená jablíčka.

„**Natahujeme si záda**“ - děti sedí na židličce a nechají tělo v předklonu vyvěšeno (hlava s rukama vpředu na podlaze). S výdechem děti prohlubují protažení dolů (pánev zůstává rovně!). Při mírném povolání protažených zad - nádech. Následný výdech je provázen ještě větším protažením.

„**Jsme doma?**“ - děti si břicho prstů poklepávají na hrudní kost a plynule vydechují na „dou“ (čelist odpadá dolů a lopatky směřují dolů). Poklepávání podvědomě probudí hrudní kost, která vystoupí mírně vpřed a vzhůru.

„**Přihlouplý Honza**“ - jazyk jako by nakynutý položený špičkou na spodním rtu spolu s odpadávající čelistí zajistí dokonalé uvolnění.

Příklady dechových cvičení:

„**Pes se chladí**“ - děti předvedou psa „na čtyřech“, který se v horkém dnu chladí. Povolné břicho, jazyk visí z uvolněných úst na spodním rtu. Střídání výdechu a nádechu je zpočátku klidné, ale postupně se zrychluje. S rychlým dýcháním vydávají děti ze středu těla štěkání „hf,hf“ - uvolněné břicho poskakuje.

„**Máme křídla**“ - cvičení ve dvojicích. Předkloněné dítě má pocit, že mává křídly. Spolužák mu položí dlaně na vyhrbená záda (do oblasti ledvin) a cítí rozšiřování zádočných svalů.

„**Objímáme strom**“ - děti ve stoje zpívají písničku a přitom jako by mírně pokrčenýma rukama objímaly strom - zvýšená poloha rukou podpoří aktivitu zádového svalstva.

Příklady cvičení na elasticitu a vitalitu dechových svalů:

„**Parní mašina**“ - děti se postaví proti sobě a s výdechem „š“ předsunou nejdřív levou a pak pravou pěst, potom pohyb zrychlí až do chvíle, kdy ještě mohou zkoordinovat „š“. Když jsou svaly dostatečně ohebné, „š“ nahradíme slabikami smíchu „ha“ nebo „ho“.

„**Smrkání**“ - s přikrčeným nosem (současně se oživuje „maska“).

Příklady cvičení na rovnoměrnost výdechu:

„**Kreslení pomocí foukání brčkem**“ - po těle spolužáka. Význam má komunikace mezi žáky.

„**Běž za zvukem**“ - dechově fonační hra s vokálem „u“ provázena pohybem ruky (vokál „u“ vede dítě po klikaté cestě tak dlouho, dokud mu stačí dech - ruka „kreslí“ cestu, po které jde zvuk

Příklady cvičení na otvírání rezonančních prostorů zvukem:

„**Fantazijní dialog s použitím slov „mingi, mence, manga**“ - či dalších slov obsahující souhlásky, které podporují vypnutí „kopule“: „n“, „ng“, „o“, „u“.

„Spokojeně si mrumláme“ - zuby od sebe, rty se lehce dotýkají a s „mmmmm“ se mírnými krouživými pohyby pohybují s představou něčeho „ moc dobrého k jídlu“, zapadá - li zvuk dozadu, umocníme představu „báječné vůně“ vysněného pokrmu.

Příklady na posazení tónu „do masky“ - posílí hry a slova s použitím hlásek - „m, n, v, b, d, j, ň, z, ž, l ve spojení se světlými vokály „i, e“ např.:

„**Please**“ - (doprovázené pokynutím ruky návštěvě, aby se posadila) vysloví děti v příjemné poloze - ústa a mimika se přirozeně nastaví do optimálního postavení při vokálu „i“, následně si děti vzájemně projevují úctu, „í“ se mírně prodlouží (čelist automaticky klesá dolů a vrchní řezáky „zasvítlí“), pak hlas přejde do glissanda a jako by děti „ ztratily rozum“ experimentují v euforii se svým hlasem.

„**Miau**“ - říkají děti velice pomalu, ale propojeně (mňoukání rozloží v jednotlivé hlásky).

Příklad cvičení na zapojení hrudních prostor podporující znění tónu a jejich propojení v hlavovou rezonanci:

„**Bommmmm**“ - děti zpívají měkce ve střední hlasové poloze, s pružnou výslovností „b“, uvolněnou čelistí a s prodlouženým „m“, měkce doznívajícím v hlavových a hrudních rezonančních prostorech (děti pozorují příjemné vibrace přiložením ruky na hrudní kost).

B) ROZVÍJENÍ SLUCHOVÉ POZORNOSTI A PŘEDSTAVIVOSTI VÝŠKY TÓNU

Náprava zpěvnosti začíná aktivizací sluchového vnímání. Po celou dobu cvičení upřednostňujeme ta, která jsou pro dítě zvládnutelná a také motivační.

Obsahuje:

- sluchové rozlišování síly (velké kontrasty)
- rozlišování dlouhých a krátkých tónů
- rozlišování zvuků různých hudebních nástrojů, hlasů spolužáků
- rozlišování výškových poměrů mezi tóny (vysoko, nízko, stejně)
- zapojení vokální motoriky - sluchová analýza + pohybové vyjádření + hlasové vyjádření

1. fáze: - Nejprve rozvíjíme schopnost napodobit vnímaný tón.

2. fáze: - Učíme děti vyčlenit výšku bez hlasitého zpěvu, kdy si výšku pouze představují.

Hra na rozlišování síly:

„**Míč**“ - děti pantomimou znázorňují velký míč - forte, malý míč - piano.

Hra na rozlišení délky:

„**Morseovka**“ - děti znázorňují pohybem ruky ve vzduchu délku slabik ve slově a potom vyjadřují rytmickými slabikami.

Příklady cvičení na rozlišení výškových poměrů mezi tóny:

„**Zpíváme svá jména**“ - zpívání svých jmen v určené poloze naznačují děti rukou.

„**Pohybujeme se podle zvuku**“ - tělem či pohybem ruky děti naznačují směr glissanda, polohu a výškový pohyb melodie.

Příklady cvičení pro upevňování správných hudebních představ:

„Poznáváme stejný, rozdílný tón“ - učitel zpívá tón a jakmile změní jeho výšku, žáci reagují domluveným signálem.

obměna: obdobně reagují při chybném tónu v melodii či při zaznamenání shodného tónu v němž se setká žák, který drží jeden tón a učitel, který občas svou melodií žákův tón protíná.

„Házení tónu“ - jde o vokální imitaci. Učitel pohybem ruky naznačuje hod a současně zpívá na „bom“ některý z tónů nad f^1 . Dítě „chycený“ tón stejným způsobem učiteli vrací. Komunikativní hra zapojuje psychiku, záměr „hodit“ zapojí do tvoření tónů i zádové svaly a bránici. V praxi většinou nezpěvák nedokáže ihned přesně zopakovat výšku „hozeného“ tónu, „vrátí“ tón zcela jiný. Po mnoha opakování hra končí, a to v okamžiku, kdy žák vrátí učiteli stejný tón.

Po zvládnutí hry „Házení tónu“ začínáme pracovat na rozvoji hudební paměti nezpěváka. Do obdobné hry zapojujeme skupinu dvou i více tónů pohybujících se na m.3. Slabiku „bom“ a házení postupně nahradíme fonogestikou a solmizačními slabikami. Při této hře si děti na intonačních schodech ujasňují, kdy se tón opakoval a střídal, zda šel po schodech nebo některý schod přeskočil.

„Hra na melodickou ozvěnu“ - procvičují se při ní základní intonační modely (5-3, 3-2-1, 5-3-2-1, 5-3-1, 5-4-3-2-1), jejich rytmické a melodické obměny. Hra rozvíjí paměť a tonální citění. Je účinné zní - li pod modely tónický kvintakord. Hravou formou si děti vytvářejí zásobu melodických útvarů.

Tichá³: „Mnozí nezpěváci dokáží opakovat intonační strukturu modelu, avšak realizují ji pouze ve „své“ hlasové poloze. K odstranění problému poslouží hra „Házení tónů“. Pro konečné navození společné hlasové polohy pomůže hra „Najdeme společný tón“ - učitel chodí po třídě a na znělé staccato opakuje „ju“, „ku“ v oblasti kolem a^1 . Děti postupně „doskákají“ ze svých různých tónových pozic k učitelovu tónu. Cvičení se využívá při pokusu o společný zpěv. Písničku pak zpívají jako kukačka, pejsek, kočička tj. na slabiky.

Kdybychom zařadili zpěv předčasně, děti by místo zpěvu mluvily.

Před každým začátkem písně děti vedeme, aby si zahoukaly jako mašina a navodily tak hlavový tón.

Příklady her k upevnování sluchové pozornosti:

„**Podáváme si tóny**“ - Učitel zazpívá tón a podá ho po kruhu dál. Dítě ho převezme a zároveň vytvoří tón jiné výšky a předá dál.

obměna: Předávající naznačí, zda má přebírající zpívat tón vyšší, nižší, stejný.

„**Tón plyne**“ - Předávání jednoho tónu po kruhu. Vzniká nepřetržitý tón, který končí v místě, kde započal.

C) ELEMENTÁRNÍ INTONACE

U nezpěváků vycházíme při intonačním výcviku od 5. stupně (5-3, 5-3-2-1, 5-3-1, 1-3-5, 5-6-5-3, 5-4-3-2-1). Dále pokračujeme procvičováním sekundových a terciových kroků nejdříve v prostoru šestého stupně a postupně přidáváme spodní sedmý a pátý stupeň. Intonujeme s dětmi ve slabé dynamice s výchozí polohou nad f1. Pomocí intonačních schodů hudební výšku zpředměťujeme. Fonogestika a solmizace umožňuje nerozespívaným dětem zapojit se do tvořivé intonace. Postupně děti vedeme k tomu, aby ruka sloužila jako prostředek hudebního vyjádření a do popředí vstoupila pouze hudební představa. Často se stává, že dítě nepřesně interpretuje již dříve naučené písně, přesto s oporou o intonační schody zvládá melodii výborně. Naučilo se nové hudební řeči. Raději nepřesně interpretované písně dočasně vyřadíme. Nesprávně naučená hudební představa se v této „přechodné fázi“ těžko odstraňuje.

Při výběru písně dbáme na to, abychom upevňovali výše uvedené intonační spoje. Nerozespívaný žák musí být důsledně kontrolován, aby se nevrátil ke svým špatným návykům.

¹ Tichá, A. Práce s dětmi hudebně a pěvecky zaostávajícími 1. Hudební výchova, 2003, č.3, s. 36 - 39.

² Tamtéž. s. 36

³ Tichá, A. Práce s dětmi hudebně a pěvecky zaostávajícími 2. Hudební výchova, 2003, č.4, s. 58.

Podle J. Fryščáka⁴, můžeme na vhodně zvolených písničkách procvičovat další prvky jako: zocelování rejstříků, vyrovnávání vokálů, upevnění rezonance, nácvik pěvecké deklamace.

Pokud je melodie intonačně upevněna s navozením hlavového hlasu, můžeme zpívat píseň na text.

Skákal pes; Ráda, ráda můj zlatej Honzíčku; Hej meduli; Dobrú noc, má milá; Žádnej neví, co jsou Domažlice; Kalamajka; Proč si k nám nepřišel; Ta klukovská náves; Tráva neroste; Co to máš děvečko apod.

S výše uvedenými písněmi se setkáváme v učebnicích hudební výchovy pro základní školy. Z hlediska hlasové výchovy bychom měli dodržet určitý postup, který zformuloval J. Fryščák ve výše uvedené publikaci.

Při nácviku písně volíme dostatečnou vysokou polohu tak, aby se pohybovala nad hranicí mezi oběma rejstříky, která je tvořena tónem f^1 . Počáteční tón by měl být v oblasti hlavového rejstříku. Na rozdíl zápisu písní v učebnicích hudební výchovy by měla být posunuta minimálně o velkou sekundu, případně až o kvartu výše.

a) Nejprve provedeme rozezpívání – nácviku zpěvního dýchání a posilování hlavového rejstříku.

Při poloze vsedě natáhneme nohy dopředu a protáhneme trup. Klidně dýcháme a automaticky provádíme břišní dýchání.

Položíme ruce na břicho a snažíme se při výdechu co nejvíce zatáhnout.

Dýchací cyklus:

- zatažení břicha vydechnout (př. syčíme jako hadi)
- vyklenutím břicha nadechnout

K výše nacvičenému výdechu přidáme tvoření tónů nápodobou zvuků známých z přírody: kukání kukačky – ku, ku, pláč malé víly – ju, cinkání zvonečku – bim, bam, apod.

Cvičení začneme provádět v oblasti hlavového rejstříku, minimálně tercii, kvartu i kvintu, nad hranicí tónu f^1 . To znamená od tónů a^1 , b^1 , h^1 , c^2 . Zpíváme nejprve chromaticky nahoru a pak chromaticky dolů. Tóny v oblasti hrudního rejstříku zeslabujeme, aby tóny měly hlavový charakter.

Důsledně děti hlídáme, aby při zpěvu používaly břišní dýchání. Dále spodní čelist by měla při každé slabice volně padat dolů a pružně se vracet nahoru.

Při výše uvedených cvičení je důležité volit správnou motivaci a pedagogický takt.

b) K nácviku písně přistoupíme až po rozezpívání. Melodii nejprve zpíváme pomocí znělých slabik. Např : No, No, No, No

Mo,no,mo,no

Me,ne,me,ne

Je,ne,je, ne

Jo, no, jo, no

Bim, bam, bim, bam

Každou slabiku bychom měli spojit s energickým pohybem čelistních kloubů. Takto upevníme posazení hlasu do rezonance a tím vytvoříme předpoklad pro nácvik písně.

Zásadou je, že při zpěvu klesající melodie záměrně zeslabujeme a při postupu do výšky záměrně zesilujeme. Tímto zesilováním a zeslabováním podporujeme vyrovnávání obou rejstříků a zacelování do jednoho celku. Zesilujeme tóny v oblasti hlavového rejstříku a v oblasti hrudního rejstříku naopak zeslabujeme. Podle J. Fryščáka⁵ by měl hlas do výšek zvukově „rozkvétat“.

Pokud máme výše uvedeným způsobem nacvičenou tónovou, melodickou a rytmickou složku, můžeme píseň doplnit textem. Dbáme na dodržování přirozené artikulace, kterou ovlivňuje poloha jazyka vůči patru, nikoliv změny tvaru úst a rtů. Čím větší rozdíly ve tvaru úst , tím větší rozdíly ve zvuku tónu.

1. Předpokladem pro rozvoj hlavového rejstříku jsou písně, u nichž melodie začínají v horní části jejich celkového rozsahu. Z tohoto důvodu bychom měli alespoň měsíc zpívat s dětmi písně tohoto charakteru. Měli bychom těmito písněmi začínat každou hodinu hudební výchovy, aby se děti co nejlépe rozezpívaly.

2. Další skupinu tvoří písně začínající někde uprostřed jejich celkového rozsahu. Přestože mají větší rozsah, můžeme volit počáteční tón v oblasti hlavového rejstříku. (oblast $a^1 - b^1$) Důsledně bychom měli dodržovat pravidlo zesilování vyšší polohy a zeslabování polohy nižší.

Patří sem písně: Já mám koně; Pásla ovečky; Dú, valaši, dú; Koulelo se, koulelo; Komáři se ženili; Pásla husy; Červený šátečku; Okolo Třeboně; Bratře Kubo; Vyletěla holubička atd.

3. Písně začínající nejhlubším tónem svého celkového rozsahu tvoří nejpočetnější skupinu. U těchto písní hrozí, že začneme zpívat hlasem s velkou převahou hrudního rejstříku, který přetahujeme přes jeho přirozenou hranici.

Zde uplatňujeme pravidlo zeslabování hlasu v hloubkách. V případě, že celkový rozsah písně je malý, můžeme celou píseň transponovat do oblasti hlavového rejstříku a tím problém vyřešíme.

Pokud má píseň rozsah jedné oktávy a výše, nelze způsob transpozice uplatnit. Takové písně jsou nejnáročnější a vyžadují určitou pěveckou zkušenost a kázeň. Důležité je při melodickém postupu dolů zeslabovat. Pro nácvik písně zvolíme tóninu, kde nejvyšší tón je tvořen bez námahy a postupem, který jsme uplatnili v bodě prvním a druhém.

Prostředkem učiva hudební výchovy je soustava činností pěveckých, instrumentálních, poslechových a hudebně pohybových. Tyto činnosti se vzájemně prolínají a doplňují. Pěvecké činnosti zahrnují hlasovou výchovu, intonační a rytmickou výchovu, zpěv jednohlasých a vícehlasých písní s doprovodem i bez doprovodu. Hlavní úkolem prvního ročníku je rozepívání všech dětí.

Obsah učiva hudební výchovy je zpracován na dvě vyučovací hodiny týdně ve všech ročnících. Autoři programu doporučují (relativně prvního ročníku) dělit tyto hodiny na čtyři půlhodiny, aby se děti mohli setkávat s hudbou často. Také je možné dělit jednu vyučovací hodinu na desetiminutové vstupy.

Učební osnovy pro 1. ročník stanovují z hlediska vokálních činností tyto úkoly: ovládnutí not, výslovnost, nádech, výdech, sledování hlasového rozsahu (c¹ - a¹), tvoření hlavového tónu.

Vzdělávací program Národní škola si klade za cíl být školou pro děti, která položí základy pro život každodenního člověka. Vzdělávací projekt vychází z multikulturní výchovy, která v dětech pěstuje hodnotu a souměřitelnost k vlastním národům. V oblasti poznávací je

⁴Fryščák, J. Co je pěvecká elementaristka?. Ostrava: Ostravská univerzita, 1995, s. 19.

⁵Fryščák, J. Co je pěvecká elementaristka?. Ostrava: Ostravská univerzita, 1995, s. 20.

6. Analýza didaktických materiálů

6.1 Obsah základního vzdělávání

Obsah základního vzdělávání je určován státní normou, která je rozpracovaná ve vzdělávacích programech. V současné době existují tyto programy:

Obecná škola (1993),

Základní škola (1996),

Národní škola (1997).

Obecná škola považuje hudební výchovu jako prostředek k rozvoji dětské osobnosti. Těžištěm hudební výchovy je zpěv, který je do jisté míry nadřazen ostatním složkám hudební výchovy. „ Zpěv by se neměl omezovat jen na hodiny hudební výchovy. Měl by prostupovat celý režim školy, být oddechem, osvěžením a navozením dobré nálady v situacích, kdy výuka vážne.“⁶

Prostředkem učiva hudební výchovy je soustava činností pěveckých, instrumentálních, poslechových a hudebně pohybových. Tyto činnosti se vzájemně prolínají a doplňují. Pěvecké činnosti zahrnují hlasovou výchovu, intonační a rytmickou výchovu, zpěv jednohlasých a vícehlasých písní s doprovodem i bez doprovodu. Hlavní úkolem prvního ročníku je rozezpívání všech dětí.

Obsah učiva hudební výchovy je zpracován na dvě vyučovací hodiny týdně ve všech ročnících. Autoři programu doporučují (zejména v prvním ročníku) dělit tyto hodiny na čtyři půlhodiny, aby se žáci mohli setkávat s hudbou častěji. Také je možné dělit jednu vyučovací hodinu na desetiminutové vstupy.

Učební osnovy pro 1. ročník stanovují z hlediska vokálních činností tyto úkoly: otvírání úst, výslovnost, nádech, výdech, sjednocování hlasového rozsahu ($c^1 - a^1$), tvoření hlavového tónu.

Vzdělávací program **Národní škola** si klade za cíl být školou pro děti, která položí základy pro život svobodného člověka. Vzdělávací projekt vychází z multikulturní výchovy, která v dětech pěstuje hrdost a sounáležitost k vlastnímu národu. V oblasti poznávací je východiskem globální pohled na svět, který respektuje dětství jako plnohodnotné období života. Tímto výchova probíhá „ v komplexních vnitřně strukturovaných celcích, spojených vnitřními souvislostmi.“⁷ Název „Národní škola“ byl vybrán na základě myšlenky „ Národ

sobě“. Autoři projektu věří, že tímto pojetím navodí tvůrčí atmosféru ve školách a osvobodí učitele od stereotypního pojetí výuky.

Základní organizační jednotkou je školní den, ve kterém se střídají činnosti tematicky blízké vyučovacím předmětům. Učební plány jsou tvořeny částí základní a nadstavbovou. Základní část obsahuje minimální počet hodin, které musí předmětu učitel věnovat a dále vyjmenovává pro školu závazné předměty. Nadstavbová část umožňuje diferenciaci žáků dle zájmů a schopností, vytváří podmínky pro handicapované děti, rozvíjí talentované žáky a rozšiřuje učivo základní části.

Učitelům je dána svoboda ve výběru metod, forem práce, učebnic, pomůcek, metodických příruček a také rozvrhu denního programu výuky. Vyučovací jednotkou nemusí být vyučovací hodina v tradičním pojetí, ale i jiný časový úsek, který bude převážně na 1. stupni kratší. Přesto musí učitel zachovat časové proporce jednotlivých předmětů v týdnu. Pro hudební výchovu to znamená jednu vyučovací hodinu týdně. „Hudba a zpěv by měly prostupovat celým životem školy, měly by kladně motivovat žáky, navozovat dobrou náladu, zbavovat žáky bariér, snižovat jejich agresivitu a rozvíjet tak zdravý životní styl.“⁸

V oblasti pěveckých dovedností stanovuje projekt tyto cíle: používat pěvecké dýchání, správně tvořit tón, rozšiřovat hlasový rozsah, správně vyslovovat a frázovat při zpěvu, dbát na hlasovou hygienu, zvládnout čistý jednohlas a dvojhlas, vokálně improvizovat. Pro první ročník z hlediska vokálních činností stanovuje tyto úkoly: sjednocování hlasového rozsahu, uvolněný zpěv, správné dýchání, zřetelná výslovnost a rytmus.

Vymezení úkolů je velmi obecné a pouze hodinová dotace hudební výchovy v týdnu nejsou dle mého názoru pro učitele 1. stupně ideálním vodítkem.

Nejrozšířenějším vzdělávacím programem je **Základní škola**. Program klade důraz na pevné osvojení poznatků v úzké vazbě na funkční dovednosti. Jde o to, aby si žák osvojil určité poznatky a dovednosti, které uplatní ve svém dalším vzdělávání a v životě mimo školu. Pozornost je věnována také činnostnímu pojetí vyučování, při kterém se žáci aktivně zapojují do dalšího vzdělávání s ohledem na jejich individuální předpoklady a možnosti.

---

⁶ Vzdělávací program Obecná škola. Praha: Portál, 1996, s.228.

⁷ Vzdělávací program Národní škola. Praha: MŠMT ČR, 1997, s.14.

⁸ Tamtéž, s.110.

Vzdělávací cíle programu jsou rozčleněny na:

- a) poznávací cíle a s nimi spjaté dovednosti a kompetence žáků
- b) hodnotové cíle, orientované na formování osobnostních rysů a mravních vlastností

Jádro vzdělávacího programu tvoří poznávací cíle, jejichž vyváženost a propojenost je zárukou účinnosti vzdělávacího působení. Z esteticko výchovných předmětů si žáci mají odnést umění vnímat krásu a estetiku prostředí. Hudební výchova podněcuje v žákovi potřebu kultivovat svou hudebnost v oblasti hudebního sluchu, zpěvu, smyslu pro rytmus, melodického a harmonického cítění, hudební paměti a představivosti. Hudebně výchovná práce je členěna na různá období. Pro první ročník to znamená období „hudebních her“. Z hlediska vokálních činností stanovuje program pro první ročník tyto úkoly: dýchání, výslovnost, sjednocování hlasového rozsahu (c^1 - a^1) a hlavový tón.

6.2 Analýza učebnic a metodických příruček pro 1. ročník

Jan Budík. Hudební výchova 1. (Praha: SPN, 1994)

V pozadí této edici učebnic stojí Ivan Poledňák z výzkumného ústavu. Pro 1. ročník existuje pouze metodická příručka, která je členěna na dva hlavní oddíly: v prvním z nich je souhrnně pojednáno o základních otázkách práce v daném ročníku, ve druhém je uvedeno časové rozvržení učiva a jeho metodické zpracování. Pro přehlednost jsou činnosti členěny po jednotlivých měsících. Součástí metodické příručky jsou 4 rozpracované přípravy hodin hudební výchovy na každý měsíc, které slouží jako podnět k práci a návrh realizace hudebních činností pro začínajícího učitele. Takové ukázky jsou vhodné pro představu hudebně - výchovného procesu.

V úvodní kapitole je uvedena celková charakteristika hudební výchovy na 1. stupni základní školy. Za nejdůležitější činnost je považována pěvecká aktivita, která zahrnuje zpěv popěvek, písní, melodizaci různých slov, otázek a odpovědí, přísloví, říkadel a rozpočítadel. V hodinách hudební výchovy autor počítá i s dětmi hudebně nevyrovnanými. Poučuje učitele o projevech hudebně nerozvinutých dětí. Teoreticky pojednává také o příčinách nezpěvnosti a uvádí některé podněty k práci v hodinách hudební výchovy. Jsou jimi například: napodobování hlasu zvířat nebo různých charakteristických zvuků (sirény, houkačky), rytmizování jednotlivých slov a říkadel, hra na rytmickou ozvěnu.

V závěru publikace jsou uvedeny písně v notovém zápisu s klavírním doprovodem, drobné popěvky a seznam skladeb určených k poslechu dětem 1. ročníku.

Cílem je „všechny žáky převést z předcházející etapy spontánních, bezprostředních vztahů k hudbě do etapy již uvědomělejšího vstupu do světa hudby. Rozvíjet zájem žáků o hudbu v souvislosti s jejich celkovou orientací ve světě na principu dětské hry.“⁹

Z hlediska vokálních činností stanovuje pro žáky 1. ročníku tyto úkoly: uvolněný plynulý zpěv, lehké tvoření tónů, správné a hospodárné dýchání, zřetelná výslovnost.

Dle mého názoru vidím pozitivum v přehledném rozpracování a jisté systematičnosti. Na druhé straně metodická příručka je poměrně zastaralá. Jako začínající učitel bych nespolehala pouze na tuto publikaci a nahlédla bych do novějších zdrojů.

Marie Lišková, Lukáš Hurník. Hudební výchova 1. (Praha: SPN, 1998)

Ke každému ročníku učebnice vzniklo k poslechové části CD. Školy dostávají dotace na zakoupení celé edice pro 1. – 9. ročník. Výše uvedení autoři jsou tvůrci učebnic pro 1. – 5. ročník. Pro 6. – 9. ročník jsou autory Charalambidis a Lukáš Hurník.

V úvodní kapitole metodické příručky autorka formuluje hlavní cíl hudební výchovy v 1. ročníku, kterým je rozezpívat většinu dětí. Vychází z předpokladu, že procento skutečných „nezpěváků“ je velmi malé a že zpěv se dá naučit pouze zpíváním. Největší důraz klade na zpěv národních písní, které jsou dle názoru autorky pro děti nejvhodnější jak z hlediska melodického, rytmického, obsahového, tak z hlediska jasného členění hudební formy.

Protože se na základní škole objevuje stále více žáků nerozezpívaných, jsou v učebnici zařazeny písně, které vycházejí z přirozené melodiky podobné lidské řeči, z tzv. říkadlových nápěvů. Tyto písně by se dle autorky měly každou hodinu hudební výchovy zpívat, protože jejich zpěv pomůže vyrovnat pěvecké rozdíly mezi dětmi.

---

⁹ Jan Budík. Metodická příručka pro 1. ročník základní školy. Praha: SPN, 1984, s.13.

K rozezpívání má sloužit zpěv jednoduchých písní, které M. Lišková doporučuje transponovat do různých tónin. V učebnici ani v metodické příručce se neobjevují žádné modely hlasových cvičení pro rozezpívání.

Ladislav Daniel. Kukačka. Učebnice Hv pro 1. ročník ZŠ. (Praha: Panton, 1994)

Metodická příručka L. Daniela je velmi přehledně zpracovaná a tímto i vhodná pro začínajícího učitele. Výhodou je její přehledná struktura. Pro každý měsíc jsou stanoveny úkoly z různých disciplín - hlas, intonace, rytmus písně, improvizace atd. Díky spoluautorce A. Tiché stojí pokyny k rozvoji dětského hlasu na prvním místě, zejména u dětí 1. ročníku. Nejvíce pozornosti je věnováno hlasovému výcviku. Pokyny k výcviku dechu se zde neobjevují, ale najdeme zde cvičení pro nácvik a upevňování správného držení těla při zpěvu.

Dětskému hlasu je věnována mimořádná pozornost. Hlavní úkolem je probudit u dětí hlavový tón. Autorka doporučuje výskání, houkání v každé hodině na tónu c^2 , později spojovat houkání s nácvikem výšky tónu a postupný přechod ke slabikám hu, mu, no, mo. Dále pak přechod k celým slovům a začátkům písní, které začínají vyšším tónem. tímto způsobem lze již v lednu přejít ke zpěvu celých písní. Jako hlasová cvičení používá počátky písní zpívané na slabiky ku, mu, nu, mo, no, které jsou transponovány po půltónech až po tón d^2 .

Artikulační výcvik začíná v březnu, a to otvíráním úst při vokálech o, a a držením dlouhých tónů na slabiky má, vá, pá, dá, mó, vó, dó.

Učebnice pro navazující ročníky mají názvy podle ptáků: Pěnička, Skřivánek, Slavík. K učebnici vznikla metodická příručka, kde je zobrazena struktura výuky. Jako doplňkový materiál slouží publikace

Jaroslav Herden: My pozor dáme a posloucháme, Scientia a dále nahrávky lidových písní s instrumentálním doprovodem, které připravili Jaroslav a Josef Krčkovi (nakladatelství Panton).

Struktura hodiny

Prvních 5 minut věnujeme zpěvu písní pro motivaci. Dalších 5 minut věnujeme hlasovému výcviku, intonaci, rytmu a improvizaci. Po té následuje 15 – 20 minut učiva jako hlavní náplň hodiny a na konci 5 – 10 minut věnujeme opakování.

V 1. ročníku věnujeme první pololetí zavedení režimu. Pořadí jednotlivých částí hodin můžeme měnit, záleží pouze na učiteli.

Hlavním přínosem této příručky jsou metodické řady cvičení a možnosti jejího nácviku v jednotlivých úkolech.

Karla Havelková. Domeček plný notiček pro PHV ZUŠ a 1.třídou základní školy, (Brno:LYNX, 2000)

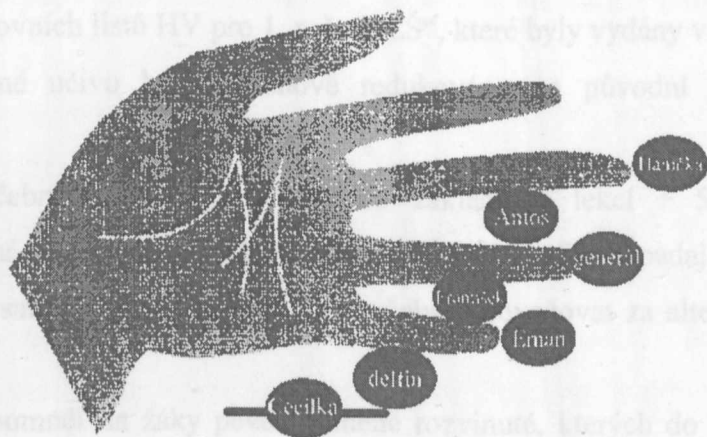
Pracovní sešit sestaven jako cvičebnice hudební teorie. Do hodin hudební výchovy autorka předpokládá zařazení činností pěveckých (pouze zpěv písní), instrumentálních, hrou na dětské hudební nástroje, rytmických, rytmicko - pohybových, poslechových a kreativních.

Metodickou příručku věnuje pojednání o intonaci a rytmu. V kapitole o intonaci vychází z modelu sestupné malé tercie „kukaččí“, která začíná na 5.stupni. Přednost této metody vidí v jednotlivých modelech vycházejících z metodiky dětských říkadel.Nevýhodu spatřuje v setrvávání v tónině C dur, která se opírá o intonaci hlubokých tónů. Tento problém autorka řeší transpozicí modelů i písní do vyšších tónin. Vyšší hlasová poloha nebude odpovídat notovému zápisu, ale bude odpovídat přirozené hlasové poloze dětí.

Při práci s modely autorka doporučuje znázorňovat výšku pomocí fonogestiky: tón g¹ ukazovat ve výši očí, e¹ ve výši prsou, f¹ směrem dolů těsně pod g¹, směrem nahoru těsně nad e¹, d¹ pod e¹, c¹ ve výši boku, řadu g¹ - a¹ - h¹ - c² ukazujeme po schůdkách nahoru, c² ukazujeme se zdviženým ukazováčkem a ostatní prsty jsou v pěst.

Jako účinnou pomůcku pro zapamatování si názvů not používá „ prstovou osnovu“. Tuto prstovou osnovu tvoří levá ruka, kterou má žák obrácenou dlaní k sobě a prsty jsou roztažené. (prsty = linky, mezi nimi mezery). Pravou rukou ukazuje výšky not.

prstová osnova

Rytmické cítění považuje autorka za základní hudební schopnost. Děti by neměly intonovat novou píseň, aniž by zvládly její rytmus. Pokud dítě není schopno rytmus bez chyby opakovat, podložíme ho slovy.

Závěr metodické příručky věnuje seznamu písní bez nástrojového doprovodu.

Výhodu spatřuji v názorných melodických modelech a také v aplikování pomůcek ve vyučování (prstová osnova, jména not). Bohužel v metodické příručce postrádám dílčí cíle pro žáky 1. ročníku ke všem složkám hudební výchovy. Autorka zapomněla na děti hudebně nerozvinuté.

Petr Jistel, Jaroslav Koutský. *My jsem malí muzikanti.* (Praha:Panton, 1990)

Pracovní sešit je určen pro nejmladší žáky hudebního oboru, kteří přicházejí v šesti letech do přípravné hudební výchovy (PHV). Ke každé stránce v pracovním sešitu jsou v metodické příručce uvedeny pokyny a upozornění na nový prvek, který se v dané písni objevuje. Jednotlivé dvoustrany (AB) se zabývají stejnou látkou, kterou autoři doporučují rozdělit do dvou vyučovacích hodin, nebo využít pro domácí úkoly.

V metodické příručce postrádám uvedení cílů v hudební výchově pro žáky 1. ročníku, neobjevují se modely hlasových cvičení pro hlasový výcvik a dokonce ani pro rozezpívání. Chybí zde poučení a praktické úkoly pro nerozezpívané děti, které považuji zvláště v 1. ročníku za podstatné.

Miloslav Oliva. *Hudební výchova v 1. ročníku základní školy.* (Hradešín: Zelený svět, 1997)

Vydání pracovní učebnice hudební výchova v 1. ročníku základní školy vychází z původních „Pracovních listů HV pro 1. ročník ZŠ“, které byly vydány v letech 1993 - 1995. Původně zpracované učivo bylo obsahově redukováno na původní platné osnovy pro jednotlivé ročníky.

Pracovní učebnice obsahuje celkem 33 základních lekcí + 5 lekcí určené pro opakování. Znamená to, že při průměrné roční dotaci 35 hodin připadají na každý měsíc 3 listy. Z hlediska obsahu a formy lze tuto řadu učebnic považovat za alternativní a pracovní (cvičebnice).

Autor nezapomněl na žáky pěvecky méně rozvinuté, kterých do 1. ročníků přichází přibližně 50% - 60%. Z tohoto důvodu uvedl v pracovní učebnici samostatné úkoly a cvičení,

aby učitel v tomto čase mohl pracovat s nezpěváky. Jedná se například o úkoly: doplňování taktových čar, podtrhávání hlubokých či vysokých tónů, vyznačení tzv. těžké doby ve 2/4 taktu, určování správného úryvku melodie apod. Závěr učebnice je určen hudebnímu slovníku, který obsahuje názvy a pojmy z oblasti hudby.

Z hlediska vokálních činností autor stanovuje tyto úkoly: přirozené držení těla, ekonomické dýchání, všechny činnosti mají směřovat k tvorbě hlavového tónu.

Metodická příručka je přehledně zpracovaná ke každému listu ve cvičebnici. Učitele zavazuje pouze k cílům dané učebními osnovami pro 1. ročník, ale volbu metod, forem a výběru prostředků nechává na jeho uvážení. Cíle v metodické příručce nenalezneme, ale autoři učitele vybízí k prostudování platných učebních osnov pro daný ročník. Tento materiál vycházel z osnov projektů: Obecná škola (1993), Základní škola (1996) a Standardů učiva.

Hlavní přínos této příručky vidím v netradičním pojetí hudební výchovy pro 1. ročník a poutavé uspořádání učiva, úkolů, cvičení ve cvičebnici pro žáky daného věku. Nedostatek pociťuji v konkrétních modelech hlasových cvičení.

Jindřiška Jaglová. Hudební výchova pro 1. ročník. (Brno: Nová škola 1996)

Autorka vytvořila pro 1. ročník metodickou příručku se zpěvníkem a sadu pracovních listů, které tvoří komplet pro práci během prvního roku školní docházky.

Každý list obsahuje jednoduché úkoly určené k nácvičení základních hudebních pojmů a k zapamatování náročnějších písňových textů. Na druhé straně nalezneme písňe určené pro děti daného věku a řešení některých úkolů.

J. Jaglová soustředila nejpodstatnější informace o hlasové výchově a jejich složkách pouze do úvodní kapitoly metodické příručky. Náplň hodin hudební výchovy je rozepsána po měsících a jednotlivých vyučovacích hodinách, ale konkrétní pokyny k hlasové výchově zcela chybí.

V úvodu se zmiňuje o důležitosti výuky a upevňování správného dýchání v každé vyučovací hodině, ale do října zmínky výcviku dechu chybí. K cvičení dechu předkládá několik her, např. hra na vítr (pro pěvecké dýchání je nevhodný pokyn - výdech silně, nejsilněji), sfoukávání svíček (nechápu pokyn: Nádech nosem, břicho se zatahuje) apod.

Hlasovému výcviku by se mělo dle autorky věnovat 5 minut v každé hodině hudební výchovy, tzn. výcviku dechu, tvorbě tónu a artikulaci. Pedagog by měl usilovat o odstranění křiku z pěveckého projevu dětí, což je základní předpoklad pro vytvoření návyku zpívat hlavovým tónem. Pro nácvičení hlavového tónu autorka doporučuje houkání, výskání a kukání,

kteřé jsou pro děti snadné. K procvičování hlavového tónu doporučuje zpívat cvičení na slabiky *mu, mo, nu, no*. Výcvik artikulace je omezen na základní informace v úvodu o ústní dutině, napětí rtů a dostatečném otvírání úst, ale konkrétní cvičení chybí.

Je škoda, že hudebně nerozvinuté děti autorka zcela opomíjí jak v rovině teoretické, tak praktické.

Výhodu spatřuji ve výběru poutavého písňového materiálu, který bude pro děti přitažlivý. Na druhé straně vidím nedostatky v metodickém zpracování příručky.

6.3 DOPROVODNÉ PUBLIKACE K HUDEBNÍ VÝCHOVĚ

Lenka Kyzlinková. Hudební slabikář. (Blansko: S. H. R. spol. s.r.o., 1995)

Hudební slabikář vznikl za spolupráce autorky se Základní uměleckou školou v Blansku. Je určen žákům 1. stupně základní školy. Publikace je psána formou pracovního sešitu, který obsahuje pracovní listy. Z hlediska rozsahu hudebních činností autorka doporučuje pracovní listy zařazovat do výuky až od druhého ročníku.

Součástí slabikáře je kromě základní hudební teorie nácvik hry na zobcovou flétnu, který může být prováděn i samostatně. Pro usnadnění hry na flétnu jsou některé písně psané v G dur nebo v F dur. Pro zpěv pak musíme některé písně transponovat do nižší polohy.

Cílem autorky je správně podchytit hravou formou zájem dětí o hudbu. Dle mého názoru publikace slouží jako doprovodný materiál k učebnici a metodické příručce. Chybí zde pojednání o hlasové výchově, jejich složkách a praktické příklady cvičení.

Jaroslav Koutský a kol. Hudba kamarád I. (Praha: vydal Tomáš Houška, 1992)

Pod vedením autora vznikly tři díly učebnic pod názvem Hudba kamarád I. - III. Učebnice jsou určeny nejen pro žáky základních uměleckých škol, ale využít ji mohou i žáci základních škol (zejména ve třídách s rozšířenou hudební výchovou). Učebnice Hudba kamarád I. je patří nejmenším dětem.

Publikace je rozdělena do 33 dvoustránkových lekcí, plných písní, her, hříček a partiturek, které pomohou dětem poodhalit tajemství hudby a uvedou děti do začátků hudebnímu porozumění.

K učebnici vznikla kazeta, díky které děti řeší řadu úkolů a učí se poznávat žánry hudby. V učebnici postrádám pojednání o hlasové výchově, jejich složkách. Autor se nezmiňuje o hudebně nerozvinutých dětech. Při výuce bych pouze s touto publikací nevystačila.

Petr Rímský. Hudební nauka 1. (Praha: HITBOX, 2002)

Publikace je věnována nejmenším dětem základní školy a základní umělecké školy. Obsahem 1. dílu jsou především základy hudební nauky (vlastnosti tónů, čtení not, rytmus, stupnice dur, moll a paralelní). Autor vidí problém v nedostatku srozumitelné literatury, která by byla přístupná široké veřejnosti, proto je hlavním záměrem autora srozumitelnost a názornost. Pro přesnou představu a pochopení jeho smyslu je doprovázen nahrávkou na CD. Na konci každé kapitoly jsou kontrolní otázky, jejichž řešení je na konci publikace.

Druhý díl Hudební nauka II. je určen žákům, kteří zvládli předchozí díl. Zabývá se dalšími potřebnými znalostmi z hudební nauky (intervaly, akordy, kvintakordy).

Publikace neobsahuje cvičení k hlasové výchově a chybí písňový materiál.

7. Výzkumná sonda

7.1 Předmět a cíle výzkumné sondy, pracovní hypotézy

Předmětem výzkumné sondy bylo zmapovat zájem učitelů o řešení problematiky nezpěváků na I. stupni základní školy a zjistit, jak je řešena v praxi.

Cílem bylo zjistit různé možnosti řešení nápravy nezpěvnosti.

Pracovní hypotézy:

1. Vzhledem ke snižující se úrovni hudebnosti a nezpívání v rodinách předpokládáme zvýšený výskyt nezpěváků v 1. ročnících základní školy. Proto náprava nezpěvnosti bude směřovat především do počátečních ročníků školní docházky.

2. Vzhledem k malé pěvecké aktivitě dětí předpokládáme omezení hlasového rozsahu a snížení hlasové polohy. Tento jev budou učitelé, kteří nejsou připraveni pro práci s nezpěváky respektovat, a budou nadále s dětmi zpívat v poloze mluvního hlasu. Odborně připravení učitelé budou procvičovat střední a vyšší hlasovou polohu.

3. Protože práce s nezpěváky vyžaduje specifickou odbornou přípravu, předpokládáme, že kvalifikovaně budou s dětmi pracovat pouze ti pedagogové, kteří prošli doškolovacími kurzy.

7.2 Organizace výzkumné sondy

Pro svůj dotazník jsem zvolila jako cílovou oblast celou Českou republiku. Využila jsem její rozdělení na kraje (14) a dále pak jednotlivé kraje na okresy (85). Databázi škol jsem vytvořila v prostředí Microsoft Excel, s pomocí internetového portálu centrum.cz.

V jednotlivých okresech jsem vybrala vždy čtyři školy a zjistila jejich internetové a emailové adresy. Ty byly dále využity pro zasílání mnou vytvořeného dotazníku.

Následovalo postupné rozesílání na jednotlivé školy a v některých případech probíhala i osobní návštěva na školách, zejména v mém okrese (Pardubický kraj) a v Praze.

Návratnost byla poměrně vysoká, problém u některých škol způsobovaly neplatné emailové adresy nebo neaktualizované internetové stránky škol. Pokud nebylo možné se

s určitou školou spojit, následoval výběr jiné. V některých případech jsem z jedné školy získala více dotazníků. Poměrně zajímavou situací bylo, že někteří učitelé nebyli schopni používat rozšířených možností emailové schránky (příložením a odesláním emailu s přílohou), a proto jsem získala část dotazníků poštou. Pokud to bylo časově možné, telefonicky jsem některé školy informovala o neplatnosti jejich internetových odkazů.

7.3 Metody výzkumné sondy

Východiskem pro objasnění teoretických problémů se stalo studium literatury a její **obsahová analýza**. Za použití **srovnávací metody** byly v práci z hlediska hlasové výchovy a problematiky s nezpěváky charakterizovány a zhodnoceny metodické příručky k učebnicím pro 1. ročník, které jsou pro učitele hlavním zdrojem informací.

V praktické části jsem uplatnila **explorativní metodu- dotazník**.

Dotazník

Dotazník patří do kategorie tzv. explorativních metod (z lat. explorace= vytěžovat), tj. metod, které získávají informace z výpovědí respondentů. Je určen pro hromadné získávání údajů a je schopen oslovit velký počet respondentů, neboť je založen na písemném kladení otázek a na získávání písemných odpovědí.

Předností dotazníku je snadná administrace a možnost oslovit velký počet respondentů. Je pozitivní, že údaje lze kvantifikovat a tudíž i snadněji zpracovávat. Využití dotazníku jako výzkumné metody má i své zápory. Musíme vzít v úvahu jistou subjektivitu ve výpovědích. Respondent se může stylizovat do ideální odpovědi nebo nemusí být ochoten odkrývat své skutečné postoje a soudy.

7.4 Průběh výzkumu

Časový plán

Dobu určenou pro realizaci výzkumu jsem stanovila na začátek listopadu 2005. Měsíce září a říjen jsou dle mého názoru nevhodné, protože školy jsou zatíženy organizací počátku školního roku.

Na září jsem si naplánovala sběr dat (emailové adresy základních škol). Vyplněné dotazníky se mi vracely v průběhu leden - březen. Při plánování doby jsem brala na vědomí i

vnější zásahy do režimu základní školy, které by mohly realizaci výzkumu zabránit (např. vánoční prázdniny, státní svátky, nemoc učitele apod.).

Počátkem února jsem začala s vyhodnocováním dotazníků. Oslovila jsem celkem 150 škol a vrátilo se mi dohromady 68 vyplněných dotazníků.

7.5 Interpretace výsledků

Výsledky sondy se opírají o odpovědi učitelů na níže uvedený dotazník. Úspěšnost navrácených dotazníků je nadprůměrná ve srovnání s běžnou praxí dotazníkové metody. Z oslovených 150 škol se mi vrátilo celkem 68 dotazníků. Překvapila mne pozitivní reakce od učitelů na vyplnění dotazníků. Domnívám se, že k úspěšnosti přispělo osobní kontaktování škol a pobídka z mé vlastní iniciativy.

7.5.1 Vzorový elektronický dotazník

Vážení učitelé,

obracím se na vás s prosbou o **vyplnění přiloženého dotazníku**, jehož cílem je získat podklady pro mou diplomovou práci tj. povědomí učitelů o problematice „nezpěváků“ a zjištění způsobu řešení v hodinách hudební výchovy na základních školách.

(pozn. „Nezpěvák“ je dítě, které není schopno zapojit se do společného zpěvu ve třídě.)

Jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, oboru Učitelství pro I. stupeň základní školy se specializací hudební výchova. Ve své diplomové práci bych ráda zmapovala zkušenosti z praxe, ověřila povědomí učitelů o problematice nezpěváků a také zjistila způsob řešení v hodinách hudební výchovy na základních školách ve všech regionech České republiky.

Za Vaši projevenou ochotu při vyplnění tohoto dotazníku předem děkuji.

Radka Soukupová

1. Působíte jako učitel (Uved'te lokalitu, kde působíte, město / venkov a délku vaší praxe.):

- a) základní školy .....
- b) mateřské školy.....
- c) ZUŠ jako.....
- d) sbormistr.....
- e) jinde.....

2) Vaše ukončené vzdělání - aprobace:.....

3) Podle vašeho názoru je v současné době zpěvnost dětí ve věku 5 – 12 let:

- a) uspokojivá
- b) neuspokojivá
- c) má tendenci se zlepšovat
- d) naopak kvalita rok od roku klesá
- e) je závislá na kvalitě učitelovy práce
- f) jinak:.....

4. Které hlavní příčiny podle vašeho názoru způsobují u dětí nečistý zpěv?

- a) malá pěvecká zkušenost
- b) nerozvinutý hudební sluch
- c) nerozvinutá hudební paměť
- d) chybné držení těla (příliš povolený postoj, napětí v ramenou, napětí v zátylku)
- e) chybné pěvecké návyky např. chybný (svrchní) dech, hlasitý zpěv v nízké hlasové poloze)
- f) jiné: .....

5. a) Znáte - li nějakou literaturu k problematice nezpěváků,

napište:.....
.....

(Doporučuji Vám publikaci: Tichá Alena: Učíme děti zpívat. Portál, 2005)

b) Pokud jste se zúčastnili kurzu zaměřeného na rozezpívání dětí, uveďte přibližně kdy, kde a případně i jméno školitele.

.....
.....
.....

6. Nezpěvákům se věnuji v:

- a) 1. třídě
- b) 2. třídě
- c) 3. třídě
- d) 4. třídě
- e) 5. třídě
- f) nezpěvákům se nevěnuji

7. Nezpěváci se zlepšili v:

- a) 1. třídě
- b) 2. třídě
- c) 3. třídě
- d) 4. třídě
- e) 5. třídě

8) Pokud se sami ve vaší praxi zabýváte nápravou nezpěvnosti dětí, v následující nabídce zaškrtněte, co při své práci uplatňujete.

- a) **Nácvik písně realizujete:** nápodobou , intonací , kombinací metod
- b) **Při nápodobě zpíváte píseň ihned:** na text,
na slabiky např. „ju“, „ku“, „ mňau“ .....
- c) **Při nácviku písně používáte:** klavír, kytaru, flétnu, pouze zpěv, kombinaci zpěv – nástroj
- d) **Píseň nacvičujete převážně v hlasové poloze:**
  - do g1
  - do h1
  - ve vyšší poloze od..... do.....
  - jinde:.....
- f) **V počátečních hlasových cvičeních vycházíte:**
  - z intervalu klesající malé tercie („ ku – ku“)
  - užíváte sestupného glissando, např. „ divení se“ na citoslovce „jů“, vzestupné a sestupné sirény
  - pokud před zpěvem písně navozujete zpěvní hlas, uveďte jak:
.....
.....

g) Zaškrtněte, která hlasová cvičení upřednostňujete a uveďte pořadí při rozezpívání.

- melodií postupující : shora dolů, zdola nahoru, dolů – nahoru, nahoru – dolů, s opakovanými tóny
- na slabiky: ma, bom, vu, ji, ne,
další:.....
- nepoužívám žádná hlasová cvičení

h) Při nápravě nezpěvnosti využívám těchto písní:.....
.....
.....

i) Při zpěvu uplatňujete dynamiku: slabě, středně silně, nahlas, hlasitost zpěvu cíleně nereguluji

j) Děti zpívají: všichni spolu, jednotlivě, v malých skupinkách, zpěv dětí organizujete jinak.....

k) Při rozvoji sluchu se děti učí rozlišovat změnu: síly, délky, barvy, výšky tónů (tj. vysoko – nízko), směr a tvar melodie (stoupá, klesá, tóny se opakují, střídají)

l) Při rozvoji rytmického cítění používáte: oporu o slovní rytmus, hru na tělo, rytmické slabiky, notový zápis, hru na nástroje, procvičujete analýzu rytmických modelů,
jinak:.....
.....

m) Při rozvoji hudební představivosti uplatňujete intonaci s oporou: o pohyb ruky v prostoru, sledování pohybu melodie na intonačních schodech, o čísla stupňů, o fonogestiku a solmizační slabiky, prstovou osnovu, o notový záznam,
jinak:.....
.....

n) Rozvoj intonačních dovedností propojujete: s prvky dětské hudební tvořivosti, se sluchovou analýzou,
jinak:.....
.....

o) Intonaci neuplatňujete z důvodu:

- nedostatku času v hodinách
- děti nejsou schopny intonaci provádět,
protože:.....
.....
- nejsem na tuto činnost metodicky připraven (a)
- učebnice ani metodické příručky mi nepomohou
- sám (sama) si nejsem v intonaci jistý (jistá)
- vůbec neumím intonovat
-

9) Máte-li vlastní metodické postupy (případně hlasová cvičení), která usnadní rozezpívání nezpěvákům, prosím uveďte:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

10) Zaškrtněte, zda podle vašich zkušeností jste po studiu na pedagogické fakultě pro práci s nezpěváky dostatečně odborně připraven(a): ano - ne

Pokud budete potřebovat další informace v rámci této problematiky můžete využít email.

email: RadkaSoukupova@centrum.cz

Vaše emailová adresa:.....

Prosím, vyplněný dotazník zašlete do.....

Děkuji Radka Soukupová

7.5.2 Analýza informací ze získaných dotazníků

Tabulka č.1

Lokalita	počet respondentů	%
ZŠ Město	48	71
ZŠ Venkov	20	29

Návratnost dotazníků byla úspěšná především z městských škol (71%). Učitelé, kteří působí v městských školách, mají pravděpodobně větší zkušenost s internetovou poštou.

Tabulka č. 2

Vzdělání respondenta			Aprobace		
	PR	%		PR	%
VŠ	62	91	I. st. ZŠ	53	85
SŠ	6	9	HV + ČJ	9	15

Z 68 dotazovaných respondentů tvořilo 9% učitelů středoškolského vzdělání. Prohloubenou hudební výchovu studovalo pouze 15% respondentů.

Tabulka č. 3

Úroveň zpěvnosti (více odpovědí)	
a) uspokojivá	24
b) neuspokojivá	12
c) má tendenci se zlepšovat	13
d) kvalita klesá	15
e) je závislá na kvalitě učitele	27
f) jinak	14

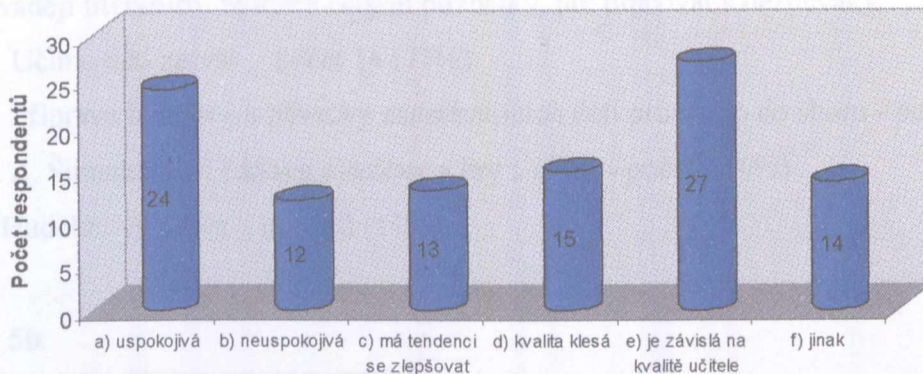
f) "každá třída je jiná", "nezájem dětí o zpěv", "záleží na rodině".

Jak z tabulky č. 3 vyplývá, úroveň zpěvnosti je závislá na kvalitě učitelovy práce. Každá třída je odlišná - ne všechny děti ve třídě mají zájem o zpěv.

Hodnoty uvedené v tabulce je obtížné převést na procenta, protože respondent měl možnost vybrat více odpovědí.

Úroveň zpěvnosti

Tabulka č.4

Příčiny nečistého zpěvu	
a) malá pěvecká zkušenost	37
b) nerozvinutý hudební sluch	20
c) nerozvinutá hudební paměť	14
d) chybné držení těla	11
e) chybné pěvecké návyky	17
f) jiné	15

F) "pokud nemá dispozice, zpívat se nenaučí", "jedna hod. HV nestačí", "malé rozmluvení dítěte", "málo se zpívá v rodinách".

Jako příčinu nezpěvnosti uvádějí učitelé malou pěveckou zkušenost dětí - v rodinách se nezpívá, zpěv není každodenní činností dítěte.

Obdobně jako u tabulky č.3, je obtížné i v tomto případě uvedené hodnoty převést na procenta, z důvodu možnosti vybrat více odpovědí.

Tabulka č. 5a

Literatura k problematice nezpěváků			
	PR	%	
Zná	18	26	
Nezná	50	74	
Např.:	A. Tichá- Učíme děti zpívat	14	77
	A. Tichá- Příprava hudebně a pěvecky zaostalých dětí...	1	6
	A. Tichá- Lidové písničky a hry s nimi	1	6
	Časopis HV	2	11

Z 68 dotazovaných nezná 50 (74%) respondentů vhodnou literaturu, věnovanou metodické práci s nezpěváky.

Učitelé uvádějí literaturu, ze které čerpají poznatky, jak pracovat s nezpěváky:

A. Tichá: Učíme děti zpívat - počet 14 (77%)

A. Tichá: Příprava hudebně a pěvecky zaostávajících dětí pro vstup do sboru - počet 1 (6%)

A. Tichá, Z. Šimanovský: Lidové písničky a hry s nimi - počet 1 (6%)

Časopis: Hudební výchova – počet 2 (11%)

Tabulka 5b

Kurz rozezpívání nezpěváků		
	PR	%
Ano	24	35
Ne	44	65

Pouze 24 (35%) učitelů z 68 (100%) navštívilo kurz věnovaný rozvoji hudebnosti nezpěváků.

Učitelé uvádějí následující kurzy:

Ladislav Daniel: Hudební výchova s prvky muzikoterapie (2001, 2003)

Rychnov nad Kněžnou: „Letní škola HV“ - A. Tichá, J. Herden, J. Prchal, Z. Šimanovský, Velanová

České Budějovice: J. Krček, J. Červený, A. Tichá, Vránek, F. Hudeček

Tabulka č. 6

Nezpěvákům se věnuji	
I. třída	35
II. třída	34
III. třída	24
IV. třída	24
V. třída	23
Nevěnuji	13

Je potěšující, že učitelé směřují těžiště práce s nezpěváky do 1. a 2. třídy.

Hodnoty uvedené v tabulce nelze převést na procenta z důvodu možnosti volby více odpovědí.

Tabulka č. 7

Nezpěváci se zlepšili	
I. třída	22
II. třída	26
III. třída	22
IV. třída	23
V. třída	24
Jinak	14

f "nemám ve třídě nezpěváky", "záleží na jednotlivci".

Tabulka potvrzuje, že k největšímu zlepšení dochází mezi 7. - 8. rokem věku dítěte (2. třída), avšak i ve vyšších ročnících je možné vzhledem k dozrávání dětské psychiky, dospět ke zlepšení zpěvu.

Tabulka č. 8a)

Nácvik písně realizujete	
Nápodobou	25
Intonací	18
Kombinací metod	27

Z hlediska hlasové výchovy je pozitivní, že učitelé respektují některé zákonitosti při práci s nezpěváky:

- Písničku nacvičují na zvukomalebné slabiky (**tabulka č.8b**).

Při nápoověď zpíváte píseň ihned	
Na text	22
Na slabiky "ju", "ku", "mňau"	24

Nácvik písně realizují pomocí zpěvu, houslí a kombinací zpěv - nástroj (**tabulka č.8c**).

Při nácviku používáte	
Klavír	27
Kytara	21
Flétna	16
Zpěv	20
Zpěv a nástroj	35
Housle	11

Předpokládáme, že 27 učitelů odpovědí využívající klavír znamená, že klavír podporují se zpěvem. Pokud by tomu tak nebylo, upřednostňování hry na klavír před zpěvem učitele není pro nezpěváky vhodné.

- Návčik písňe do hlasové polohy g^1 a h^1 je z hlediska rozvoje hlasových možností dítěte nedostačující. Je pozitivní, že jsou i učitelé, kteří rozvíjejí dětský hlas i do vyšší hlasové polohy (**tabulka č. 8d**).

Návčik písňe v hlasové poloze		
Do g^1		19
Do h^1		27
Jinde	hes - d^2	10
	d^1 - c^2	30
	c^1 - c^2	10
	a - d^2	10

- S metodickými zásadami práce s nezpěváky jsou v souladu všechny uvedené odpovědi v tabulce č.8f. Škoda, že 20 respondentů nevedlo jaká jiná hlasová cvičení užívají (**tabulka č. 8f**).

V počátcích hlas. cv. vycházíte		
z malé tercie ("ku-ku")		28
sestupné glissando ("divení se")		19
jinak	brumendo	13
	dětské lid. písňe	10
	jinak (neupřesněno)	20

- Celkem 23 respondentů si pravděpodobně nepřčetlo přesné zadání úkolu. Neuvedli pořadí hlasových cvičení při rozezpívání, ani nevyznačili cvičení, která upřednostňují.

Tabulka č. 8g vypovídá, že mezi učiteli přetrvává návyk vést cvičení zdola - nahoru a pouze 16 respondentů uvedlo správně jako vhodný cvik pro nezpěváky melodický postup shora - dolů.

Zařazení opakovaných tónů do hlasových cvičení a zpěv na slabiky též vyhovuje potřebám nezpěváků.

Upřednostňovaná hlasová cvičení	
Melodie postupující	23
Na slabiky	24
Nahoru - dolů	21
Shora - dolů	16
Zdola - nahoru	18
Opakované tóny	12

- Z uvedených písní jsou pro práci s nezpěváky vhodné: Maličká su, To je zlaté posvícení, Rybička maličká, Jedna, dvě, Halí, belí, Kočka leze dolů.

- K nevhodným písním z hlediska práce s nezpěváky patří: Ovčáci, čtveráci, Kočka leze dírou, Sedí liška pod dubem, Má maměnka cosi má, Měla jsem holoubka, protože se v písních neobjevuje vhodný melodický postup shora – dolů (**tabulka č.8h**).

Písně při nápravě nezpěvnosti	
Lidové písně	10
Ovčáci čtveráci	13
Maličká su	11
Kočka leze dírou	13
Sedí liška pod dubem	11
To je zlaté posvícení	11
Má maměnka cosi má	12
Měla jsem holoubka	11
Rybička maličká	11
Jedna, dvě	11
Halí belí	13
Kočka leze dolů	13

- Je pozitivní, že většina respondentů prosazuje dynamiku zpěvu ve střední a slabé síle (**tabulka č. 8i**).

Dynamika	
Slabě	23
Středně silně	38
Nahlas	15
Jinak	1

- Celkem 31 (30%) učitelů užívá nevhodně společný zpěv dětí. Ten vede ke zvýšení intenzity zpěvu, děti sebe neslyší a nemohou kontrolovat intonační přesnost svého zpěvu. Ostatní učitelé si jsou této zásady vědomi, protože uplatňují zpěv jednotlivě, v malých skupinkách a kombinují (**tabulka č. 8j**).

Děti zpívají		
		%
Všichni spolu	31	30
Jednotlivě	23	23
Ve skupinkách	28	27
Kombinace	20	20

- Z hlediska rozvoje hudebnosti dovedou učitelé pracovat s rytmem. Rytmus je pro učitele nejsnáze uchopitelný a většina dětí může být v této činnosti úspěšná (**tabulka č. 8k**).

Rozvoj sluchu se učí rozlišit		
		%
Síla	28	18
Délka	26	17
Barva	24	15
Výška	31	31
Celé	27	27
Směr a tvar melodie	21	21

Tabulka č. 8l)

Rozvoj rytmického citění	
Slovní rytmus	31
Hra na tělo	39
Rytmické slabiky	25
Notový zápis	24
Hra na nástroj	32
Analýza rytm. modelů	17

Tabulka č 8m), 8n), 8o)

Je pozitivní, že učitelé rozvíjejí hudební představivost a intonační dovednosti dětí.

(např. pohyb ruky v prostoru, fonogestika, solmizace apod.)

Poměrně velké množství učitelů 33 (58%) propojuje intonační dovednosti s hudební tvořivostí. Pokud by to byla pravda, pak je to pro rozvoj zpěvnosti a celkové hudebnosti dětí pozitivní.

Tuto informaci však zpochybňují odpovědi v tabulce č. 8o), kdy 12 učitelů se necítí dostatečně připraveno vést intonační výcvik a dalších 14 učitelů připisuje vinu dětem.

Děti nejsou schopny rozvíjet své intonační dovednosti, pokud učitel není vybaven metodickou řadou postupující od elementárních průpravných cvičení k vlastnímu intonačnímu výcviku.

Rozvoj hudební představivosti	
Pohyb ruky v prostoru	38
Intonační schody	16
Čísla stupňů	10
Fonogestika	15
Slomizační slabiky	15
Prstová osnova	18
Notový záznam	27

Rozvoj intonačních dovedností propojujete		
		%
S prvky dětské hudební tvořivosti	33	58
Se sluchovou analýzou	24	42

Neuplatnění intonace z důvodu	
Uplatňuji	13
Nedostatek času	11
Učitel není připraven	12
Děti nejsou schopni	14

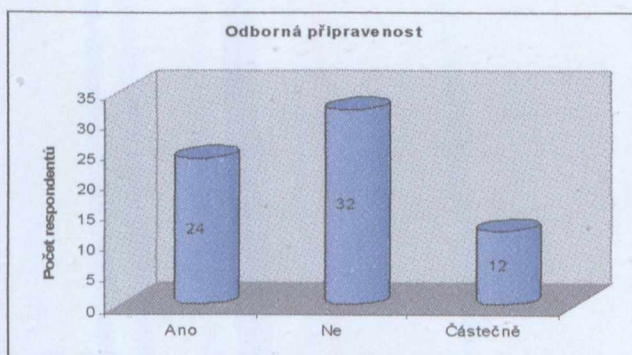
V otázce č. 9 nikdo z respondentů nevedl vlastní metodické postupy.

K poslední otázce č. 10, (zda se učitelé cítí být po studiu na pedagogických fakultách dostatečně odborně připraveni pro práci s nezpěváky) 24 (35%) respondentů odpovědělo ano, ale přesto jejich odpovědi v dotazníku mnohdy nekorespondují s metodickými postupy práce s hudebně zaostávajícími žáky.

32 (47%) respondentů se necítí být pro práci s hudebně zaostávajícími dětmi dostatečně odborně připraveni. Zbylých 12 (18%) respondentů se cítí být částečně připraveno, díky doškolovacím kurzům a odborné literatuře, kterou k této problematice nastudovali.

Tabulka č.10

Cítí se připraven		
		%
Ano	24	35
Ne	32	47
Částečně	12	18

7.6 Verifikace hypotéz

Učitelé registrují nezpěváky ve všech ročnících základní školy. I když největší procento učitelů věnujících se hudebně zaostávajícím dětem spadá do 1. a 2. třídy, je zřejmé, že s nápravou nezpěvnosti pokračují i ve vyšších ročnících. (tabulka č.6, č.7)

Většina respondentů potvrzuje naši hypotézu č.1, že příčinou nezpěvnosti je malá pěvecká zkušenost dětí, která je důsledkem nezpívání v rodinách a nedostatečnou přípravou ke zpěvu v mateřských školách. Z toho vyplývá i omezený hlasový rozsah a snížení zpěvní hlasové polohy dětí. Této tendenci snižování hlasu se podřídili učitelé, kteří sami zřejmě zpívají v nižší hlasové poloze a neznají metodiku specifické práce s dětským hlasem. (tabulka č. 5a)

Přesto, že 74% respondentů nezná odbornou literaturu, ani 65% neabsolvovalo doškolovací kurzy, přesto jsou schopni intuitivně pomocí nápodoby rozvíjet dětský hlas i do vyšší hlasové polohy. (tabulka č.8d)

Absolventi (35%) doškolovacích kurzů respektují zásady práce s nezpěváky a tomu odpovídají i výsledky jejich pedagogického působení.

8. Závěr

Jsem si vědoma skutečnosti, že můj výzkum mne neopravňuje vytvářet zobecnění, přesto lze na základě získaných výsledků učinit jisté závěry.

Je zřejmé, že učitelé jsou schopni pracovat s rytmem a rozvíjet u dětí rytmické cítění, protože tento základní prvek hudebnosti je jim nejbližší. Odborná práce učitele s dětským hlasem je závislá na jeho osobních pěveckých zkušenostech a je tudíž velmi individuální. Používání specifických metodických postupů při práci s nezpěváky je závislé na vlastní aktivitě učitele, na jeho potřebě a snaze se dále vzdělávat pomocí doškolovacích kurzů.

Pedagogické fakulty v přípravě učitelů 1. stupně základní školy nepřikládají specifické práci s nezpěváky takový význam, jaký jí z hlediska současné praxe náleží.

Celkově bych hodnotila využití explorativní metody pomocí elektronických dotazníků jako zdařilé z důvodů minimální finanční nákladnosti a časové nenáročnosti. Domnívám se, že tento způsob získávání informací je účinný a pro výzkumy podobného charakteru, kdy je dotazován vysoký počet respondentů, se mi jeví jako velmi efektivní.

8. Resumé

Diplomová práce pojednává o problematice nerozespívaných dětí mladšího školního věku, předkládá a vyhodnocuje způsoby řešení v současné praxi učitelů v základních školách.

V teoretické části se věnuje dětskému hlasu, různým přístupům pedagogů k nápravě nezpěvnosti dětí, rozboru dostupných učebnic a metodických příruček pro

1. ročník užívaných v současné praxi na I. stupni ZŠ.

Druhou část tvoří výzkumná sonda. Pomocí dotazníků byly získány informace o způsobu řešení problematiky nezpěváků v současné praxi.

9. Summary

The diploma thesis deals with a problem of non-singing (unmusical) young children. It presents and evaluates methods of solution in contemporary practice of primary school teachers.

Theoretical part is devoted to children's voice, different approaches of teachers to the improvement/remedy of non-singing/unmusical children, analysis of commercial textbooks and methodological handbooks for the first class which are used now in teaching practice at primary schools.

The second part is composed of a research probe. Using questionnaires, information on the method of solving the problem of non-singing/unmusical children in contemporary practice has been obtained.

Klíčová slova: pěvecky nerozvinuté děti, nezpěvák, hlasová výchova, hudebnost, hudební sluch, hudební představitost.

Keywords:

unmusical children, non-singer, voice education, musical talent, musical ear, musical imagination.

11. LITERATURA

- BRANISLAVOVÁ, V. *Za písničkou ještě jinak*. Praha: SPN, 1982.
- BRANISLAVOVÁ, V. *Za písničkou*. Praha: SPN, 1975.
- BUDÍK, J. *Hudební výchova I*. Praha: SPN, 1994
- DANIEL, L. *Kapitoly z metodiky hudební výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1984.
- DANIEL, L. *Kukačka. Učebnice Hv pro 1. ročník ZŠ*. Praha: Panton, 1994.
- DOLANSKÝ, O. *Metodický postup při nácviu písní*. Brno, 1984.
- DVOŘÁKOVÁ, K. *Práce s dětmi hudebně nerozvinutými*. Praha: OKD Praha6, 1985.
- FRYŠČÁK, J. *Co je pěvecká elementaristika?* Ostrava: Ostravská univerzita, 1995.
- HAVELKOVÁ, K. *Domeček plný notiček pro PHV ZUŠ a 1. třídu základní školy*. Brno: LYNX, 2000.
- HUSLER, F., RODDOVÁ – MARLINGOVÁ, Y. *Zpěv*. Ostrava: F – Print, 1995.
- HYBÁŠEK, J. *Otolaryngologie*. Praha: SZN, 1966.
- CHLÁDKOVÁ, B. *Jak může mateřská škola příznivě ovlivnit rozvoj dětského hlasu*. In: *Zpívejme s nejmenšími*. Praha, 1983.
- JAGLOVÁ, J. *Hudební výchova pro 1. ročník*. Brno: Nová škola 1996.
- JISTEL, P., KOUTSKÝ, J. *My jsem malí muzikanti*. Praha: Panton, 1990.
- KODEJŠKA, M., VÁŇOVÁ H. *Hudební výchova dětí předškolního věku I*. Praha: SPN, 1989.
- KODEJŠKA, M., VÁŇOVÁ H. *Hudební výchova dětí předškolního věku II*. Praha: UK, 1991.
- KOUTSKÝ, J. A KOL. *Hudba kamarád I*, Praha: vydal Tomáš Houška, 1992.
- KULÍNSKÝ, B. *Máte hudební sluch?* Praha: SHV, 1964.
- KULÍNSKÝ, B. *Učíme se zpívat z not*. Praha: Supraphon, 1991.
- KULÍNSKÝ, B. *Zpíváme se nejmenšími*. In: *Zpívejme s nejmenšími*. Praha, 1983.
- KYZLINKOVÁ, L. *Hudební slabikář*. Blansko: S. H. R. spol. s.r.o., 1995.
- LIŠKOVÁ, M., HURNÍK, L. *Hudební výchova I*. Praha: SPN, 1998.
- LÝSEK, F. *Dětský sborový zpěv*. Praha: SPN, 1958.
- LÝSEK, F. *Hudebnost a zpěvnost mládeže ve světle výzkumu*. Praha: SPN, 1956.
- MELKUS, L. *Rozvoj dětské hudební představivosti při nácviu písní*. Praha: Supraphon, 1970.
- MOHR, A. *Handbuch der Kinderstimmbildung*. Maiz 1997.
- MOUREAU, M. *K hudbě přirozenou cestou*. Praha: ARAMA, 1995.
- OLIVA, M. *Hudební výchova v 1. ročníku základní školy*. Hradešín: Zelený svět, 1997.

- PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: SPN, 1970.
- RICHTER, J. *Budování dětského hlasu v souborech i ve škole*. Ostrava 1961.
- RÍMSKÝ, P. *Hudební nauka I*. Praha: HITBOX, 2002.
- ŘÍHA, J. *Sborový zpěv v hodinách hudební výchovy*. Praha: Supraphon, 1979.
- SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy I*. Praha: SPN, 1985.
- SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974.
- SEDLÁK, F. *Naučíme zpívat všechny děti*. Praha: Supraphon, 1966.
- SEDLÁK, F. *Nové cesty hudební výchovy*. Praha: SPN, 1983.
- SOUKUPOVÁ, R. *Pěvecké činnosti u dětí předškolního věku s důrazem na hlasovou výchovu* (absolventská práce), Litomyšl: 2001.
- STRNADOVÁ, K., ZEZULA, J. *Hudební výchova v mateřské škole*. (metodická příručka). Praha: SPN, 1988.
- SVOBODOVÁ, R. *Základy techniky řeči pro budoucí učitele*. Praha: UK, 1998.
- TICHÁ, A. *Možnosti rozezpívání hudebně a pěvecky zaostávajících dětí I, II*. Hudební výchova č.4 1994/1995 a č.5 1995/1996.
- TICHÁ, A. *Naučíme zpívat všechny děti*. Praha: Portál, 2005.
- TICHÁ, A. *Pěvecká výchova - práce na celém člověku*. Hudební výchova č.4 1994/1995, s.58-59.
- TICHÁ, A. *Tvořivá intonace na 1. stupni ZŠ I, II*. Hudební výchova č.3 1996/1997 a č.4 1996/1997.
- TICHÁ, A. *Uplatnění tvořivých prvků při rozvíjení pěveckých dovedností žáků I. stupně ZŠ*. In: *Tvořivost jako základní dimenze moderní hudební pedagogiky*. Praha, 1992.
- TICHÁ, A., ŠIMANOVSKÝ, Z. *Lidové písničky a hry s nimi*. Praha: Portál, 1999.
- TICHÁ, A., VÁŇOVÁ, H. *O pejscích a hlasové výchově*. Hudební výchova č.4, 1995/1996, s.50.
- TRPIŠOVSKÁ, D. *Vývojová psychologie*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1998.
- VÁŇOVÁ, H., SKOPAL, J. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice*. Praha: Karolinum, 2002.
- VRCHOTOVÁ - PÁTOVÁ, J. *Hlasová výchova pro studující na PI*. Praha: SPN, 1962.

12. Přílohy

Přílohy doručeny do dotazníku

Příloha č.1 - Ukázky vyplněných dotazníků.

prate.)

a) základní škola Plešná a. L.č., město 3000 obyvatel, 12 let

b) státní škola

c) ZŠ jako

d) sborník

e) jiné

2) Vaše okrajová vzdělání - aprobace: PE, 1. stupně ZŠ

3) Podle vašeho názoru je v současné době spokojenost dětí ve věku 5 – 12 let

a) uspokojivá

b) nespokojivá

c) má tendenci se zlepšovat

d) nepokojivá rok od roku horší

e) je zájmem na kvalitě učiva práce - pracuje v rodině a v školní mládeži

f) jiné

g) jiné

4. Které hlavní příčiny podle vašeho názoru způsobují u dětí mládeže zpoždění?

a) nedostatečná stimulace

b) nezvyklé prostředí školy

c) nedostatek motivace učiva

d) nedostatek učiva (učivo je příliš těžké)

e) nedostatek přímé motivace (učivo je příliš těžké, učivo je příliš těžké, učivo je příliš těžké)

f) jiné

g) jiné

PŘÍLOHY

Příklady doručených dotazníků

1. Působíte jako učitel (Uveďte lokalitu, kde působíte, město / venkov a délku vaší praxe.):

- g) základní školy Planá n. Luž., město 3000 obyvatel, 22 let
- h) mateřské školy.....
- i) ZUŠ jako.....
- j) sbormistr.....
- k) jinde.....

2) Vaše ukončené vzdělání - aprobační: PF, 1. stupeň ZŠ.....

3) Podle vašeho názoru je v současné době zpěvnost dětí ve věku 5 – 12 let:

- e) uspokojivá
- f) neuspokojivá
- g) má tendenci se zlepšovat
- h) naopak kvalita rok od roku klesá
- e) je závislá na kvalitě učitelovy práce – protože v rodinách se velmi málo zpívá
- l) jinak:.....

4. Které hlavní příčiny podle vašeho názoru způsobují u dětí nečistý zpěv?

- a) malá pěvecká zkušenost
- b) nerozvinutý hudební sluch
- c) nerozvinutá hudební paměť
- d) chybné držení (napětí v ramenou, napětí v zátylku)
- e) chybné pěvecké návyky např. chybný (svrchní) dech, hlasitý zpěv v nízké hlasové poloze)
- f) jiné: .....

5. a) Znáte - li nějakou literaturu k problematice nezpěváků,

napište:.....
.....

(Doporučuji Vám publikaci: Tichá Alena: Učíme děti zpívat. Portál, 2005)

b) Pokud jste se zúčastnili kurzu zaměřeného na rozezpívání dětí, uveďte přibližně kdy, kde a případně i jméno školitele.

Asi před 10-13 lety, p. Velanová

6. Nezpěvákům se věnuji v:

p) 1. třídě

q) 2. třídě

r) 3. třídě

s) 4. třídě

t) 5. třídě

f) nezpěvákům se nevěnuji

7. Nezpěváci se zlepši v:

a) 1. třídě

b) 2. třídě

c) 3. třídě

d) 4. třídě

e) 5. třídě

8) Pokud se sami ve vaší praxi zabýváte nápravou nezpěvnosti dětí, v následující nabídce zaškrtněte, co při své práci uplatňujete.

a) **Nácvik písně realizujete:** nápodobou , intonací , kombinací metod

b) **Při nápodobě zpíváte píseň ihned:** na text,

na slabiky např. „ju“, „ku“, „, mňau“ - oba způsoby.....

c) **Při nácviku písně používáte:** klavír, kytaru, flétnu, pouze zpěv, kombinaci zpěv – nástroj

d) **Píseň nacvičujete převážně v hlasové poloze:**

▪ do g1 v 1. ročníku

▪ do h1 od 2. ročníku

▪ ve vyšší poloze od..... do.....

- jinde:.....

f) V počátečních hlasových cvičeních vycházíte:

- z intervalu klesající malé tercie („ ku – ku“)
- užíváte sestupného glissando, např. „divení se“ na citoslovce „jů“, vzestupné a sestupné sirény
- pokud před zpěvem písni navozujete zpěvní hlas, uveďte jak:

.....
 .....

g) Zaškrtněte, která hlasová cvičení upřednostňujete a uveďte pořadí při rozezpívání. Neupřednost'uji žádný způsob.

- melodií postupující : shora dolů, zdola nahoru, dolů – nahoru, nahoru – dolů, s opakovanými tóny
- na slabiky: ma, bom, vu, ji, ne,
- další:...řikadla a jejich melodizace
- nepoužívám žádná hlasová cvičení

h) Při nápravě nezpěvnosti využívám těchto písní:

Písni s malým rozsahem a ty , které děti rády zpívají

.....

i) Při zpěvu uplatňujete dynamiku: slabě, středně silně, nahlas, hlasitost zpěvu cíleně nereguluji - záleží na druhu písni

j) Děti zpívají: všichni spolu, jednotlivě, v malých skupinkách, zpěv dětí organizujete jinak - kombinace různých způsobů.....

k) Při rozvoji sluchu se děti učí rozlišovat změnu: síly, délky, barvy, výšky tónů (tj. vysoko – nízko), směr a tvar melodie (stoupá, klesá, tóny se opakují, střídají)

- ano

l) Při rozvoji rytmického cítění používáte: oporu o slovní rytmus, hru na tělo, rytmické slabiky, notový zápis, hru na nástroje, procvičujete analýzu rytmických modelů - **ano**

jinak:.....

m) Při rozvoji hudební představivosti uplatňujete intonaci s oporou: o pohyb ruky v prostoru, sledování pohybu melodie na intonačních schodech, o čísla stupňů, o fonogestiku a solmizační slabiky, prstovou osnovu, o notový záznam -

ano

jinak:.....

n) Rozvoj intonačních dovedností propojujete: s prvky dětské hudební

tvůrčivosti, se sluchovou analýzou - **ano**

jinak:.....

o) Intonaci neuplatňujete z důvodu:

- nedostatku času v hodinách
- děti nejsou schopny intonaci provádět, protože:.....
- nejsem na tuto činnost metodicky připraven (a)
- učebnice ani metodické příručky mi nepomohou
- sám (sama) si nejsem v intonaci jistý (jistá)
- vůbec neumím intonovat

9) Máte-li vlastní metodické postupy (případně hlasová cvičení), která usnadní rozezpívání nezpěvákům, prosím uveďte:

.....

.....

.....

.....

10) Zaškrtněte, zda podle vašich zkušeností jste po studiu na pedagogické fakultě pro práci s nezpěváky dostatečně odborně připraven(a): ano - ne

Pokud budete potřebovat další informace v rámci této problematiky můžete využít email.
email: **RadkaSoukupova@centrum.cz**

Vaše emailová adresa: .....

Prosím, vyplněný dotazník zašlete do 30. listopadu 2005.

Děkuji Radka Soukupová

1. Působíte jako učitel (Uveďte lokalitu, kde působíte, město / venkov a délku vaší praxe.):

- a) základní školy *Základní škola Havířov-Město Gorkého 1/329 okres Karviná;*
délka praxe 7 let
- b) mateřské školy.....
- c) ZUŠ jako.....
- d) sbormistr.....
- e) jinde.....

2) Vaše ukončené vzdělání - aprobace: *učitelství 1.stupně ZŠ*

3) Podle vašeho názoru je v současné době zpěvnost dětí ve věku 5 – 12 let:

- a) **uspokojivá**
- b) neuspokojivá
- c) má tendenci se zlepšovat
- d) naopak kvalita rok od roku klesá
- e) je závislá na kvalitě učitelovy práce
- f) jinak:.....

4. Které hlavní příčiny podle vašeho názoru způsobují u dětí nečistý zpěv?

- a) **malá pěvecká zkušenost**
- b) nerozvinutý hudební sluch
- c) nerozvinutá hudební paměť
- d) chybné držení (napětí v ramenou, napětí v zátylku)
- e) chybné pěvecké návyky např. chybný (svrchní) dech, hlasitý zpěv v nízké hlasové poloze)
- f) jiné: .....

5. a) Znáte - li nějakou literaturu k problematice nezpěváků,
napište: ---

(Doporučuji Vám publikaci: Tichá Alena: Učíme děti zpívat. Portál, 2005)

b) Pokud jste se zúčastnili kurzu zaměřeného na rozezpívání dětí, uveďte přibližně kdy, kde a případně i jméno školitele.

.....
.....
.....

6. Nezpěvákům se věnuji v:

- a) 1. třídě
- b) 2. třídě
- c) 3. třídě
- d) 4. třídě
- e) 5. třídě
- f) nezpěvákům se nevěnuji

7. Nezpěváci se zlepši v:

- a) 1. třídě
- b) 2. třídě
- c) 3. třídě
- d) 4. třídě
- e) 5. třídě

8) Pokud se sami ve vaší praxi zabýváte nápravou nezpěvnosti dětí, v následující nabídce zaškrtněte, co při své práci uplatňujete.

- a) **Nácvik písně realizujete:** nápodobou , intonací , kombinací metod
- b) **Při nápodobě zpíváte píseň ihned:** na text,
na slabiky např. „ju“, „ku“, „mňau“ .....
- c) **Při nácvičku písně používáte:** klavír, kytaru, flétnu, pouze zpěv, kombinaci zpěv – nástroj
- d) **Píseň nacvičujete převážně v hlasové poloze:**
  - do g1
  - do h1
  - ve vyšší poloze od..... do.....
  - jinde:.....
- f) **V počátečních hlasových cvičeních vycházíte:**
  - z intervalu klesající malé tercie („ ku – ku“)
  - užíváte sestupného glissando, např. „ divení se“ na citoslovce „jů“, vzestupné a sestupné sirény

- pokud před zpěvem písňe navozujete zpěvní hlas, uveďte jak:

.....
.....

g) Zaškrtněte, která hlasová cvičení upřednostňujete a uveďte pořadí při rozezpívání.

- melodií postupující : shora dolů, zdola nahoru, dolů – nahoru, **nahoru – dolů**, s opakovanými tóny
- na slabiky: **ma**, bom, vu, ji, ne,
další:.....
- nepoužívám žádná hlasová cvičení

h) Při nápravě nezpěvnosti využívám těchto písni:---

.....
.....

i) Při zpěvu uplatňujete dynamiku: slabě, středně silně, nahlas, hlasitost zpěvu cíleně nereguluji

j) Děti zpívají: všichni spolu, jednotlivě, v malých skupinkách, zpěv dětí organizujete jinak.....

k) Při rozvoji sluchu se děti učí rozlišovat změnu: síly, délky, barvy, výšky tónů (tj. vysoko – nízko), směr a tvar melodie (stoupá, klesá, tóny se opakují, střídají)

**l) Při rozvoji rytmického cítění používáte: oporu o slovní rytmus, hru na tělo, rytmické slabiky, notový zápis, hru na nástroje, procvičujete analýzu rytmických modelů,
jinak:.....**

**m) Při rozvoji hudební představivosti uplatňujete intonaci s oporou: o pohybu ruky v prostoru, sledováním pohybu melodie na intonačních schodech, o čísla stupňů, o fonogestiku a solmizační slabiky, prstovou osnovu, o notový záznam,
jinak:.....**

n) Rozvoj intonačních dovedností propojujete: s prvky dětské hudební

tvořivosti, se sluchovou analýzou,

jinak:.....
.....

o) Intonaci neuplatňujete z důvodu:

- nedostatku času v hodinách
- děti nejsou schopny intonaci provádět,
protože:.....
.....
- nejsem na tuto činnost metodicky připraven (a)
- učebnice ani metodické příručky mi nepomohou
- sám (sama) si nejsem v intonaci jistý (jistá)
- vůbec neumím intonovat

9) Máte-li vlastní metodické postupy (případně hlasová cvičení), která usnadní rozezpívání nezpěvákům, prosím uveďte:

U malých dětí – 1. ročník se osvědčila hlasová cvičení formou napodobování hlasů zvířátek.

10) Zaškrtněte, zda podle vašich zkušeností jste po studiu na pedagogické fakultě pro práci s nezpěváky dostatečně odborně připraven(a): ano - ne

Pokud budete potřebovat další informace v rámci této problematiky můžete využít email.

email: RadkaSoukupova@centrum.cz

Vaše emailová adresa:.....

Prosím, vyplněný dotazník zašlete do 5. prosince 2005.

Děkuji Radka Soukupová

Ústřední knih.Pedf UK

2592070628